

Dutkansearvvi dieđalaš áigečála

Nr. 1/2018

Sámegielaid ealáskahttin – geasa ávkin? (II)
Sämikielâi iäláskittem – kiäs ävkkin? (II)
Sää'mkiõli jeälltummuš – Ɂeäzz äu'kken (II)

Almustahtti

Sámegiela ja -kultuvrra dutkansearvi

Doaimahan / Toimâttâm

Marja-Liisa Olthuis & Irja Seurujärvi-Kari

ISSN 2489-7930

**Sámegiela ja -kultuvrra dutkansearvi /
Sämikielâ já -kulttuur tutkâmservi /
Sää'mkiõl da -kulttuur tu'tk̄keemsie'brr**

Marja-Liisa Olthuis & Irja Seurujärvi-Kari Doaimmahusa dearvvahussánit / Toimâttuv tiervâttâssäänih	2
Marja-Liisa Olthuis & Irja Seurujärvi-Kari Artihkkaliid sisdoallu	7
Artihkkalat / Artikkeleh / Artikkee'l	10
Tuajj-joukk Marko Jouste, Markus Juutinen, Miika Lehtinen, Anna Lumikivi, Hanna-Maaria Kiprianoff Sää'mkiõl da kulttuur jeälltummuš Sää'm moštbanjkk -ha'ŋk̄kõözzâst	11
Risten Mustonen, Gáppe Piera Jovnna Gáhteriinná Risten Livččiigo buoret ahte don humat suomagiela?	17
Annika Pasanen Uđđâ jienah – anarâškielâ oppâm rävisolmožin	32
Konfereansraportat ja girjeárvvoštallamat Konferensraporteh já kirjeárvuštâlmeh Konfere'nsrapoort da ke'rjjärvstõõllmõõzž Konferenssraportit ja kirja-arvostelut	63

Doaimmahusa dearvvahussánit / Toimâttâs tiervâttâssäänih

Marja-Liisa Olthuis & Irja Seurujärvi-Kari

Sámegielaid ealáskahttin – geasa ávkin?

Sámiid njálmmálaš árbi, máinnas-, juoigan-, livđe- ja leu'ddárbi, lea hui rikkis ja dat lea guoddán sámegielä ja -kultuvrra agibeaivve. Girjjálaš dahje čállingiela dáiddu sámit dárbašišgohte eanet easkka hui maŋnit dalle, go modernitehta ja institušuvnnat, nugo skuvla, bohte maiddái Sápmái.

Sámit leat máhttán máŋgaid gielaid, daningo sii leat eallán máŋgaid álbumogiid ja kultuvrraid gaskkas. Našuvnnastáhtaid huksen ja nationalistalaš politihka leavván váikkuhišgodjii sápmelaččaide nu, ahte dat heahpanišgohte iežaset kultuvrra ja giela-Sámeigella goittot ii jávkan ja olbmot jotke giela hállama iežaset árbevirolaš birrasis, nugo ruovttus, boazodoalus ja eará árbevirolaš bargguin ja ealáhusain.

Eatnigiellagat leat doallan giela ja kultuvrra badjin ja ná dat leat seilon ja sirdon. Stuorámus oassi giellamáhtiin eai goit goassige olus geavat čállingiela. Čállingiella lea dikotomalaš iđa dan láhkai, ahte muhtumat geavahit dan ollu ja muhtumat eai jur ollenge. Liikká čállingiela geavaheapmi lea ávkkálaš ja dárbbalaš moderna málmmis, nugo medias, hálddahuosas, skuvlla ja diehtagis.

Árbevirolaš domenaid lassin lea boahtán ođđaáigásáš domenat. Daid sáhttá juohkit guovtti oassái: heajos ja gievrras domenat. Heajos domenat leat dábálaččát passiivat. Dat sáhttet leat virggálaš lágain suodjaluvvon domenat dahje eahpevirggálut nugo gávpi ja boasta. Gievrras domenat leat dakkárat, main giella gullo ja oidno; sámeigella oahpahusgiellan skuvllas, sosiálalaš media, dieđalaš giella sihke friijaáigge ja

giellaservošiid doaimmain. Giellaaktivisttaid ja dutkiid bargun lea dalle gávdnat dássedeattu árbevirolaš ja moderna domenaid badjin doallamis. Hástalussan lea mañimuš logiid jagiid šaddan árbevirolaš sámeguovllu olggobealde ássi sápmelaččaid giela seailluheapmi. Dán áigge gievrras dahje moderna domenat leat šaddamin giela seailluheaddji domenan. Dutkansearvvi ágečála lea dát ođđááigásaš ja gievrras domena. (Olthuis, Paksi, Rauhala & Seurujärvi-Kari 2017: **Learning through language and digital technologies. Indigenous epistemologies in a dialogue with Euro-American academia.** 27.–28.9.2017, Tromsø, Norway.)

Doaimmahangottis leage illu sávvat váimmolaččat buresboahtin lohkat Sámejela ja -kultuvrra dutkansearvvi vuosttaš dieđalaš áigečállaga! Dán vuosttaš nummira temán lea válljejuvvon giellaealáaskahttin: olbmuin galgá leat mokta geavahit ja várjalit iežaset giela ja kultuvrra. Dán nummira siidduin mii oaidnit dutkiid čállimin dan fátta birra. Dán nummiris leat fárus golbma artihkkala. Sámejela ja -kultuvrra dutkansearvi háliida lieggasit giitit dán nummára čálliid.

Manin dát ođđa almmustahttinkanála galggai šaddat? Sivvan lea dat, ahte sámedutkamuš ii leat nu boares suorgi, ja ovttaláhkai dieđalaš máilmnis lea dovdan konkrehtalaččat dan, ahte sámejella ii leat Suoma bealde bures dohkken dieđalaš almmustahttingiellan. Muđuige dieđalaš čállin sámegillii lea ođđa áSSI, ja muhtunláhkai lea ain leamaš álkit dorvvastit eanetlohkogielade - oassin juo dan dihte, ahte dieđalaš almmustahttinkanálat leat leamaš eará gillii go sámegillii. Dán nummiris leat geavahuvvon buot golbma Suomas hállon sámejela. Das duohkoge jurddan lea dohkkehit buot sámejelaid geavaheami čállingiellan. Dát áigečála fállá goit ovta lasseforuma dieđalaš čállimii sámegillii.

Doaimmahusa dearvvahussánit / Toimâttâs tiervâttâssäänih

Dutkansearvi ávžžuha, ahte dutkit ja aktivisttat geavahit dán foruma roahkkadit ja ovdagattuid taga. Mii galgat hukset vuodú earret sámegillii čállimii maiddái dasa ahte mii bastit gaskaneamet čájehit stuorát gielalaš doarjaga ja toleránssa. Dalle lea sámegielas boahttevuhta ovdánit čálldiellian. Dalle lea dutkiin ja aktivisttain vejolaš lonuhallat oaiviliid ja nie hukset buoret sámebirrasa sámetgielat olbmuide.

Sämikielâi iäláskittem – Kiäs ävkkin?

Sämikielâ njálmálâš ärbi, tego mainâs- já juoigâm-/livđe-leu' dd-ärbi, lii riges, já tot lii kuáddám sämikielâ já kulttuur avepeeivi. Kirjálii kielâtááiđu vuod sämmiliih tarbâškuottii eskin mannjeed talle ko moderniteet já instituutioh, eromâšávt škovlâ, juksii Sämkikuávlu.

Sämmiliih láá meiddei máttám maangâid kielâid tondiet ko sij láá iällám maangâi almugij já kulttuurij kooskâst. Eskin aalmuglâšstaatâi huksim já nationalistlâš poliik levâinem vaaigutškuottii sämmiláid nuuvt et sij heeppânškuottii jieijâs, kulttuuris sehe kielâs. Sämikielâ kuittâg siäilui jieijâs ärbivuávâlii pirrâsist tego päähist, puásuituálust já eres ärbivuávâlijn pargoin já eellimkiäinuin.

Eenikielâliih láá ain toollâm kielâ já kulttuur pajeen, já näävt toh láá siäilum já sirdum. Stuárráámus uási kielâmättein ij kuittâg kuássin ennustkin keevti čäällimkielâ. Čäällimkielâ lii digotomlâš almoon: motomeh kevttih tom ennuv, motomeh iä jur ollágin. Liijká-uv čäällimkielâ máttu lii ávhálâš tááláá moodeen maailmist tego mediast, haldâttâsâst, škoovlâst já tiettust.

Ärbivuáválâš domenij paaldân láá puáttám uđđâigásiih domeneh. Taid puáhtá jyehiđ hiäjus já kievrâs domenáid. Hiäjus domeneh láá táválávt passiivliih. Taah pyehtih leđe virgáliih laavâ suoijim domeneh teikâ epivirgáliih tego kävppi já postâ. Kievrâs domeneh vuod láá tagareh, main kielâ kulloo já uainoo: sämikielâ mâttaáttâskiellân škoovlâst, sosiaallâš mediast, tiedâlâš kiellân, rijjäägi já kielâsiärvus tooimâin.

Kielâaktivistij já totkei pargon šadda-uv talle kavnâđ täsitiädu ärbivuáválâš já moodeern domenij paijeentolâmist. Hástun majemui love ive ääigi lii vala šoddâm ärbivuáválii Sämikuávlu ulguubeln ässee sämmilij kielâtááiđu siäiluttem. Taan ääigi taah modern domeneh láá-uv šoddâmin kielâ siäilutteijen já uđđâ sirdemsaijeen. Tutkâmseervi äigičaalâ lii taan ääigi uđđâ, kievrâs kielâdoomeen!

Nuuvtpa toimâttâskoddeest lii-uv ilo tuáivuttiđ *váimulávt tiervâpuáttim* luuhâđ **Sämikielâ já -kulttuur tutkâmseervi** vuossâmuu tiedâlii äigičalluu! Taan vuossâmuu nummeer teeman lii väljejum kielâiälâskittem: ulmuin kalga leđe motivaatio kevttiđ já varjâliđ jieijâs kielâ já kulttuur. Taan nummeer siijđoin mij uainip totkeid čälimin taan fâädást. Taan numerist láá fârstul kulmâ artikkâl. Sämikielâ já -kulttuur tutkâmservi haalijd-uv lieggâsávt kijtteđ taan nummeer čalleid.

Mondiet taat uđđâ almostittemuáli koolgâi šoddâđ? Suijân lii tot, et sämitutkâmuš ij lah nuuvt puáris syergi, já oovtmottoom lii tiedâlii maailmist tubdâm konkreetlâvt tom, et sämikielâ ij lah Suomâ peln nuuvt pyereest tuhhim tiedâlii almostittemkiellân. Mudoi-uv sämikielân čäällim tiedâlávt lii uđđâ ässi, já mottoomnáál lii ain lamaš “älkkeb” turvâstiđ eenâblovokielân - uássin jo tondiet, et tiedâliih almostittemuálih láá lamaš eres kielân ko sämikielân. Taan numerist láá kevttum puoh kulmâ Suomâ pele sämikielâ. Täst ovdâskulij-uv juurdân lii tuhhiittiđ puoh sämikielâid čäällimkiellân. Taat addel kuittâg oovtâ laseforum sämikiel tiedâlii čälimâin.

Doaimmahusa dearvvahussánit / Toimâttâs tiervâttâssäänih

Tutkâmservi ávžoo, et totkeeh já aktivisteh kiävtáččii taan foorum ruokkâdávt já muneoskoittáá. Mij kolgáp huksiđ vuádu sämikielân čälimâń já meiddei toos, et mij koskânanâń čäittip stuárráb kielâlii torjuu já tolerans. Talle sämikielâst lii puátteevuotâ ovdániđ čäällimkiellân. Talle lii totkeid já aktivistáid máhđulâš lonottâllâđ uáivilijd já toin naalijn huksiđ pyereeb sämpirrâs sämmiláid já eres-uv sämikiel sárnoch.

Artihkkaliid sisdoallu

Marja-Liisa Olthuis & Irja Seurujärvi-Kari

Artihkkaliid guovddášdoahpagat leat giela ealáskahttin, gielalaš toleránsa, gielalaš olgușteapmi, ja nuortalašgiela dokumenteren.

Dán nummiris oktan guovddáš doaban badjána gielalaš toleránsa. Risten Mustonena artihkal giedħahallá, mo lea davvisápmelažžan sámastišgoahtit olles olmmožin ja makkár traumáhtalaš giellageavahanvásáhusaid olbmot leat šáddan vásihit. Son lea čohkken konkrehta rávalisttu, man vuodul juohke davvisámegielat sáhttá ealáskahttit gielas ja nuppe dáfus fuomáshit, mii sáhttá caggat earáid sámásteamis.

Annika Pasanen čállá čállosistts *Uđđâ jienah – anarâškielâ oppâm rävisolmožin* anárašgiela dilis, nappo dilis mas giella lea manahuvvon ja váldon ruovttoluotta:

“ -- materialist uáinoo uđđâ anarâškielâ sárnoi lieggâ vuástaväldim, vijđes tolerans jieškote-uvlágán kielásárnoi já kielâtááidu kuáttá já meiddei ij-anarâš anarâškielâ sárnoi tuhhiittem. Puárás sub kielásárnooh ilodeh anarâškielâ uđđâ paijaanmist já imâstâlleh uđđâ sárnoi čiäppuduv. Meiddei kriittâlub jurduuh kielâ tááláá tiileest já kielâ muttuumist kullojeh motomin, mutâ kritiik ij lah šoddâm kielâiäláskittem iästun.”

Son govve, makkár olbmot anárašgiela rávesolmmožin oahppan olbmot leat, geat vulget lohkatt anárašgiela, makkár sivaid dihte, makkár vásáhusat sis leat jagi skuvlejumis, mo sii ohpet giela ja mo geavahit dan iežas eallimis.

Nuortalašgielat artihkkala lea čállán bargojoavku, masa gullet Marko Jouste, Markus Juutinen, Miika Lehtinen, Anna Lumikivi, Hanna-Maaria Kiprianoff. Artihkkalis govviduvvo Skolt Saami Memory Bank -prošekta ja metoda nuortalašgiela ja -kultuvrra ealáskahttimis arkiivamateriálaid bokte.

Artihkkaliid sisdoallu

Toimâttâskode peelest - Doaimmahusa beales

Helsigist / Helssegis 13.2.2018

Marja-Liisa Olthuis

FT. Dos.

Oulu ollâopâttâh

Giellagas-instituut

Irja Seurujärvi-Kari

FT

Helssega universitehta

Álgoálbmotdutkamuš

Gáldut

Olthuis, Marja-Liisa, Attila Paksi, Ilona Rauhala & Irja Seurujärvi-Kari 2017:

Learning through language and digital technologies. *Indigenous epistemologies in a dialogue with Euro-American academia*. 27.–28.9.2017. Norway: Tromsø.

Marko Jouste, Markus Juutinen, Miika Lehtinen, Anna Lumikivi, Hanna-Maaria Kiprianoff (bargojoavku): Sää'mkiõl da kulttuur jeälltummuš Sää'm mošttbaŋkk -ha'ŋk̕kõõzzâst

Risten Mustonen: Livččiigo buoret ahte don humat suomagiela? Mot davvisámegielat giellasearvvuš sáhttá doarjut ja nuppe dáfus váttásmahittit sámásteami?

Annika Pasanen: Uđđâ jienah – anarâškielâ oppâm rävisolmožin

Sää'mkiöl da kulttuur jeälltummuš Sää'm moštbaŋkk -ha'ŋk̩kōõzzâst

Tuâjj-joukk Marko Jouste, Markus Juutinen, Miika Lehtinen, Anna Lumikivi, Hanna-Maaria Kipri-anoff

Alggsää'n

Tuâjj-joouuk artikklest ſee'rjte Skolt Saami Memory Bank-ha'ŋk̩kōõzz tuâjast da metoodâst sää'mkiöl da -kulttuur jeälltummšest, koon vuâđđan lij arkiivmateriaali maacctummuš. Ha'ŋk̩kōõzzâst lij rajjum odđnallšem metood, kåå'tt âann se'st täid vue'zzid: 1) Arkiivtuâjj da arkiivtu'tk̩kummuš, koin oožžât, riâžžât> jä'rjstet, analysâ'a'stet da valmštet materiaal âânnmõõžž da maacctummuž vääras. 2) Aktiivlaž arkiivmateriaali maacctummuš, koon tuejee sää'm kiöll- da kulttuurtuâjjla sää'mõhttoõzzâst. 3)Lij leämmaž vääžnai tuejjeed pälggaz arkiiv da sää'mõhtõõzz kõ'sk̩ke. Tät ha'ŋk̩kōs lij tuejuum õõutâst sää'mmlaivui'm. Tän lââ'ssen čiõ'lğeep tän ju'n alttuum tuâj tuâjj-jiârgid da miârkâlvuõđ sää'mkiö'lle da kulttuu're.

Loppee'jjest 2016 aa'lji Oulu universitee'tt Giellagas-instituuttâst Sää'm moštbaŋkk -ha'ŋk̩kōs (Skolt saami Memory Bank), kåå'tt lij Lää'ddjânnam Akademia teaggtem pââimõs ha'ŋk̩kōs. Ha'ŋk̩kōs juätkkai ee'jj 2018 čõõuč räjja. Tõt lij õõutnalla vue'ss FT Marko Jouste projee'ktest Historialiset käännekohdat Suomen kolttasaamelaisten muusikkiperinteessä, koon vääras son vuäžžai tu'tk̩keeitohtorteäggtoõzz Lää'ddjânnam Akademiast ee'jjest 2014. Jouste tu'tk̩kad nuõrttsä'mmlai musikk-kulttuur historiallaš pooddid 1900-låågg aalgâst 1970-låågg räjja. Tu'tk̩kummušest vuâđđan lie arkiivmateriaal, koid no'rreš jiânnai 1900-lååggast.

Vaiggâdvuõđ arkiivmateriaal maacctummušest

Sää'm moštbaŋkk -ha'ŋk̩kōõzz täävtõssân lij maaccted tu'tk̩keem pohttmõõžžid da tu'tk̩kummušest õnnum arkiivmateriaalid måäust sää'mmlaid. Tõid vuäitt ââ'nned sää'mkiöl da sää'mkulttuur nâânummušest da jeälltummušest.

Tän räjja vaiggâadvuõttân lij leämmaž tõt, što oou'dab puõlvvõõggin norrum materiaal jie leäkku leämmaž sami puârast ânn'jõž oummid ââ'nnemnalla. Tõõzz lie mängg mäinnad, koin peäggtep tä'st måttmid.

Kookkas 1900-låågg beälla takai nää'll tu'tk̄kum̄m̄šest da arkiivin leäi tõt, što ä'rbbvuõttmateriaalid no'rres kuhttu, nu'tt tu'tk̄keem ko läppjeei teâđ seeiltem vääras. Tu'tk̄kummuš leäi tain kuuitâg tää'r̄kab, jie-ga tu'tk̄keei jiânnai jorddam aunstõõzz maacctummuž ouddâl 1990- lååggast. Mâjnja väainai rie'sšeš mâtam lååi ee'jj äi'ggen mängg jõnn aunstõsnoorõssâd. Te'l ju'rddeš, što norrum aunstõõzzid ij õõlgče viikkâd määust, tõn diõtt što tõk jie vaaikte'če puõ'tti noorõõzzid. Tõn lââ'ssen Lää'ddjânnam låä'jj, mõõk kuõ'sk̄ke arkiivid, persoonteâđai kiõtt'tõõllmõõžž da raajjivuõiggâadvuõđid, kiõ'ldde vue'jj mie'ldd materiaal kopiâsttmõõžž arkiivi åalgbeälla.

Materiaalid õ'nneš jäänmõsân tiõđmaai'lm se'st. Saa'mid jiõccseez materiaalid u'vddeš jäänmõsân tu'tk̄keem- da õlmstâ'ttemha'ñk̄kõõzzin, koin tue'jješ õhttsažtuâi tu'tk̄ke'e'ji da sä'mmlai kõõskâst. Kuuitâg arkiiv jie ni te'l ouddam låå'v jue'k̄ked materiaal veiddsubun sä'mmlaid. Älgg kuuitâg vuâmmshed, što seämmmanallšem vue'kk leäi pukin Lää'ddjânnmest norrum ä'rbbvuõtaunstõõzzin, ij tâ'lk sää'maunstõõzzin.

Lij leämmaž da võl õinn lij nåkam praktiikklaž problee'm, što nuõrttsää'm materiaal, mâ'te jee'res sää'm materiaal še, lie miâlggâd kuõi'tlo arkiivâst Lää'ddjânnmest, Ruõccâst, Taarâst, Ruõššjânnmest da Virojânnmest. Ouddâl problee'men leäi tõt še, što aunstõõzz le'jje pâi analooglaž formaattâst kie'll-liântin da c-kasee'ttin, kooi vääras õõlgi lee'd jõnn ruõkkâmsââ'jj da kooi kiõtt'tõõllmõš da kopiâsttmõš leäi meälgas tuâjj.

Nu'bb problee'm, mii kuõski aunstõõzz âânnmõõžž, leäi tõt, što arkiivin jie leämmaž tuâjjla da tu'tk̄keei, kook silttee sää'mkiõl. Tõn diõtt aunstõõzzi looggõõttmõõžž jie leäkku vuäittam tärkka tuejjeed. Te'l ij vuei't tärkka tie'tted, mâi'd âann se'st liântarkiiv, ko'st lie mängg čue'tt čiâssâd mainstum materiaal. Te'l teâđ ooccõõš še lij samai vaiggâd.

Sää'mkiöl da kulttuur jeälltummuš Sää'm moštbaŋk -ha'ŋkköözzâst

Ânn'jõžää'i'j arkiivmateriaalin lij jiānnai äu'kk̩ kiöl da kulttuur jeälltumm̩est. Âlgg kuuitâg mu'stted, što võl väainai mânja jäänmõs Lää'ddjânnmest pääiklaž kiolin da kulttuurin leäi jie'lli. Te'l ij leämmaž tarbb jeällted tõid. Vue'kk̩ mottji 1960- da 1970 -looggin ko jiānnai oummu siirdcõ'tte gåårdid da Lää'ddjânnmest si'rddeš mäddtäällöhhtsažkåå'ddest modernn industriaöhhtsažkåadda. Mänggan vuu'dest pu'tte pääiklaž ää'r̩b da vuä'mm mošt-teâd serddmõõžž puõlvvõõggâst puõlvvõ'k̩e. Nu'tt še sää'mkulttuurin kiâvi tõn ää'i'jest. Tõõzz vaakti jiānnai tõt, što jäänmõs päärnain jälsti škooulaazztõkpõõrtin. Tõn diõtt šõõddi oðđ tarbb jeällted kulttuur da kiöl da raajjâd ke'rjjkiöl ouddmiârkkâan sää'mkiö'lle.

Sää'm materiaal arkiivin

Ânn'jõž ää'i'j arkiiv tuåimmje sää'möhhtsažkåå'dd vue'ssen. Sää'm-museo Siida (snimldõõgg da kääu'n), Sää'm arkiiv (ä'sškee'rj) da YLE Sää'mjânnam tuåimmje sää'mvuu'dest da ou'dde vuäittmõõžž piâssâd kiõččâd arkiivmateriaalid. Sää'm kulttuurarkiiv, kåå'tt tuåimmai Oulu universitee'tt Giellagas-instituuttâst, täävtõssâan lij noorrâd õ'htte puk sää'mmlain norrum jiõnnaunstõõzzid. Giellagas-instituutt arkiiv pääi'k vuäitt ju'n åå'n åâ'nned šuurmõs vue'zz aunstõõzzin. Lää'dd arkiivin altteeš 2000-lååggast jõnn digitâ'sttem projee'ktid. Tõk lie pohttam še sää'm jiõnn- da snimldõkaunstõõzz digitaal'laž åå'blka. Ânn'jõõzzâst aunstõõzzid lij hiâlpab åâ'nned ko ouddâl leäi.

Sää'm materiaal vuäitt kaunnâd Lää'ddjânnmest ju'n ouddâl peäggutm arkiivi lââ'ssen ouddmiârkkâan täin arkiivin: Lää'dd Žeerjlažvuõđ Sie'brest (SKS), Dommjânnmallâš kiöli kõõskõõzzâst (KOTUS), Lää'dd-Uugrlaž Sie'brest, Meermusiikk-instituuttâst, Maai'lm Musiikk Kõõskõõzzâst, Turku universitee'tt Kulttuur tu'tk̩eemarkiivâst, Tampere universitee'tt meerä'rbbvuõđ arkiivâst da Aanar kåå'dd arkiivâst. Ruõšsjânnmest sää'm-materiaal lie Petroskoi Ruõšš tiõđakatemia Ka'rjjel tiõđkõõskõõzz Žiöl, Žeerjlažvuõđ da historia jiõnnliânttarkiivâst,

Pietari Ruõšš tiõdakatemia meertiõdlaž juâkkaz jiõnnliânttarkiivâst da Herzen-instituutt arkiivâst. Virojânnmest sää'm aunstõõzz lie Virojânnam keerjlažvuõttmuseo Meerä'rbbvuõd arkiivâst da Virokiõl instituutt Virokiõl suõmi da lää'dd-uugrlaž kiõli arkiivâst Talliinnâst. Ruõccjânnmest materiaal lie Suõm- pä'i'kknõõm- da meerä'rbbvuõd arkiivâst (DAUM), koon norldõõgg lie Uppsala gåárdest. Taarrâst aunstõõzz vuäitt kaunnâd Trooms universitee'tt museo norldõõggin da Njauddmest Ä'vv-museost. Tõoi arkiivi lââ'ssen aunstõõzzid vuäitt kaunnâd še oummi privat norldõõggin.

Mâ'te oou'dbuž liistâst vuäitt a'rvveed, lij samai jõnn tuâjj kaunnâd liântid. Sää'm mošttbaŋkk -ha'ŋkõõzzâst lie kaunnum odđ norldõõgg. Tän diõtt pešt võl kuu'kõ, ouddâl ko ni inventâ'sttemtuâjj lij tuejuum.

Sää'm mošttbaŋkk-ha'ŋkõõzz täävtõõzz

Ha'ŋkõõzzâst lie täk kue'htt vue'zz:

1. Arkiivtuâj täävtõssân lij se'lvvted, mâtakam materiaal lie norrum sää'mmlai pirr, ko'st tõid seeiltet da mä'htt tõid vuäitt vuäžžad âânnmõ'sše. Tuõjju kooll norldõõggi inventâsttmõš, looggõõttmõš, mainnsi siiskõõzz čiõ'lõggummuš da analysâsttmõš (hâ't mâka litterâsttmõš). Nää'i't ha'ŋkõõzzâst vuei'tet kaunnâd nâkam aunstõõzzid, koid sää'mmla haa'lee kulddled le'be koid haa'leet ââ'nned tu'tkõkummšest.
2. Nu'bb vue'ss lij aktiivlaž materiaal maacctummuš. Tõn tuejje sää'm kiõll- da kulttuurtuâjjla sää'm-meer se'st. Lij tä'rõkõ, što materiaalid maacctet määñgnalla, tõn diõtt gu oummi lie jee'resnallšem taarb. Tõid vuäitt maaccted hâ't mâka nu'tt, što oummu vuäžža ti'll'jed Sää'm kulttuurarkiivâst mä'i'd haa'lee, sää'mmla kulttuurtuâjjla ta'rjje materiaal sää'm-meeru le'be materiaal tuâimtet ke'rjen le'be jiõntõssân (CD-bliin dno.). Lij täärkes raajjâd pälggaz arkiiv da sää'm-meer kõ'skõe õõutsââ'jest sää'mmlaivui'm.

Ha'ŋk̩kōzz tuâjjla da õhttsažtuâjjla

Ha'ŋk̩kōzz jáå'dat Marko Jouste. Tohtormätt'tõõttjen lij FM Markus Juutinen, kåå'tt arkiivtu'tk̩kummuž lââ'ssen kee'rjat näggtôskee'rj. Son tu'tk̩kad sää'mkiõl kiõllkontaaktid da tõn, mä'htt tõk kontaakt lie vaaiktam sää'mkiõ'lle. Son âann tu'tk̩kummše'stes jee'resnallšem arkiivmateriaal. Näggtôskee'rjest lie nellj artikkel, koin juõ'k̩kaž kiõtt'tââll jee'res kiõllkontaaktid, ouddmiârkkân Njauddâm suõm da tâ'vvsää'm kontaaktid di valdiaraaji da vä'lđđkiõli vaaiktõõzz mainstum sää'mkiõ'lle 1970-låâgg aalgbeä'lnn. Juutinen näggtôske'rjj kiõtt'tââll saa'mi historia kiõl perspektiivâst da Jouste tu'tk̩kad tõn musikkä'rbbvuõđ perspektiivâst.

Ha'ŋk̩kōzz tu'tk̩keemveä'kkteei lij HuK Miika Lehtinen, kåå'tt õõutveäkka Juutinenin looggâatt da litterâstt materiaalid. Sä'mmlaivui'm tuejee Anna Lumikivi da Hanna-Maaria Kiprianoff, kooi tuâjjan lij viikkâd ä'rbbvuõđ sää'mmlaid. Suäna reä'sse ha'ŋk̩kōzzâst tuâjjpõrtt-tuejjummuž ä'rbbvuõđ pirr di jee'res šõddmõõžzid kiõllpie'zzin, škooulin, puärrsipõortin da jee'resnallšem kulttuuršõddmõõžzin. Tän lââ'ssen sij vuei'vvtuâjjan ee'jjest 2017 lij tuâimmaad *Jenny ja Antti Wihurin rahasto* -foond teäggtem ha'ŋk̩kōzzâst *Laaulkäivv*, kåå'tt stään sää'mpäärnai kiõl mättjummuž päärnai laaulmateriaalin. Suäna nå'rre musikk- da siõrrmateriaal sää'm päärnai laaulkerjja. Suäna å'cce materiaal arkiivin da mainstâtte oummuid, kook võl silttee päärnai l laullä'rbbvuõđ. Suännai laaulke'rjj âann se'st še säämas jáårglõttum toobdâs päärnailauull'jid da aivv odđ laull'jid, koid suäna lie raajjâm säämas.

Sää'm moštbaŋkk -ha'ŋk̩kōzzin lie õhttsažtuâjast õlmmlaž organisatioin Sää'mte'gg, Saa'mi siidsåâbbar, Sää'mvuu'd škoou'l'jemkõoskõs, Sää'm-museo Siida da He'lissen universite'tt. Kuälmad sektoor tuâimmjee'jin õhttsažtuâjast lie Sää'm kulttuurfondd Kolttakulttuurisätiö, Saa'mi nue'tt da SámiSoster.

Lââ'ssteâđ

Sää'm moštbaŋkk (Skolt Saami Memory Bank - A Pilot for Data Management and Revitalisation of Endangered Skolt Saami Music, Language, and Culture).

http://www.oulu.fi/giellagasinstitute/skolt_saami_memory_bank.

24.3.2018.

FT Marko Jouste ha'ŋkkōs "Historialliset käännekohdat Suomen kolttasaamelaisten musiikkiperinteessä" (Historical Turning Points of Multilayered Music Tradition among the Skolt Saami in Finland)

http://www.oulu.fi/giellagasinstitute/skolt_saami_music.

24.3.2018.

Mot davvisámegielat giellasearvvuš sáhttá doarjut ja nuppe dáfus váttásmahttit sámásteami?

Risten Mustonen, Gáppe Piera Jovnna Gáhteriinná Risten
Oulu universitehta, Giellagas-instituutta

Abstrákta

Artihkkala fáddán lea mot davvisámegielat giellasearvvuš sáhttá doarjut daid davvisápmelaččaid, geat leat oahpahallan sámeigila rávesolmmožin ja/dahje geaid sámásteapmi lea boatkanan. Mot ovttaskas olbmot sáhttet veahkehit earáid sámástit ja dakko bokte ealáskahttit davvisámegiela? Artihkal vuodđuduvvá iežan oahppočájánašbargui *Go dat ii goittotge leat mii beare gielaid, muhto baicce massojuvvon eatnigiella* (Mustonen 2017), mii giedħahallá sámeigila ruovttoluotta váldima ja giellatrauma. Lahkonan fáttá giellaealáskahtima, sosiolingvistihka ja massojuvvon eatnigiela giellatrauma geahččanguovlluin. Buvttán ovdan čuożáhatjoavkku giellageavahanvásáhusaid ja guorahalan daid váikkuhusaid sin sámásteapmái. Lean čohkken čoahkkáigessui konkrehta rávalisttu, man vuodđul juohke davvisámegielat sáhttá ealáskahttit davvisámegiela ja nuppe dáfus fuomášit, mii sáhttá caggat earáid sámáteamis.

Fáddásánit: giellaealáskahttin, massojuvvon eatnigiella, giellatrauma, davvisámegiella

Álggahus

Measta buot davvisámegielagiin – juos juo eai buohkain – dáidet leat juogo fuolkkit, skihpárat, verddet ja/dahje eará oahpes olbmot, geat eai leat jámma sámástan: sii leat juogo heitán sámásteames guhkes áigái dahje dasto sámástišgoahtán easkka rávesolmmožin. Soaitá leat leat nu ahte maiddái mii ieža leat muhtun gaskka čiehkan sámeigila sámeigila dáiddumet ja nu sámásteapmi lea boatkanan. Vaikko sámáteami boatkaneapmi orru leamen viehka dábálaš

albmoneabmi sámegielagiid gaskkas (gč. omd. Pasanen 2015á: 179; Aikio 1988: 136; Aikio-Puoskari 2016: 10; Orispää 2016; Rasmus 2014: 252; Ravna 2007: 261–263), de goit dutkamušain deaddočuokkis lea hárve leamaš das, mot lea davvisápmelažjan sámástišgoahtit.

Maid dadjet? Mot de nie jietnadit? Livččiigo buoret suomastit vai gulahalle? Hás mii oastit dutnje sátnegirjji, orut dárbbaseamen dan! Dál in ožžon čielgasa – humatgo anárašgiela?

Lean mángii leamaš duođašteamen dáhpáhusaid, main davvisámegielagat leat kritiseren earáid hupmama: sii leat sáhttán leaikkastallat dahje njulgestaga njuolga bilkidit. Bajábeale ovдamearkkat muijalit muhtun duođalaš ovдamearkkaid das, man jurddašmeahttumit muhtun davvisámegielagat sáhttet láhttet eará hubmiid vuostá. Vaikko hui mángii giellaealáaskahtima konteavsttas leš sáhka das ahte olbmot illudit go bessel sámástit ođđa hubmiiguin, gávdnojit maiddái negatiiva giellageavahanvásáhusat. Dán artihkkala figgamuššan lea loktet bajás sihke buriid ja heajos vásáhusaid.

Dán čállosis buvttán ovdan davvisápmelačaid vásáhusaid dan birra, mot lea davvisápmelažjan sámástišgoahtit guhkes gaskka manjá dahje easkka rávesolmmožin. Fikkahan addit lohkkái juogalágan gova das makkár lea váldit sámegiela ruovttoluotta ja čájehit ahte olbmuin sáhttá leat giellatrauma sámegiela buohta. Dát artihkal vuodđuduuvvá iežan pro gradu -bargui “*Go dat ii goittotge leat mii beare gielaid, muhto baicce massojuvvon eatnigiella.*” Sámegiela ruovttoluotta váldin ja giellatrauma (Mustonen 2017). Mu ulbmilin lea čájehit deháleamos áššiid ja dutkanbohtosiid earenoamážit dan geahččanguovllus, mot giellasearvvuš sáhttá váikkuhit čuožáhatjoavkku sámásteapmái. Fikkan dutkat mot davvisámegielat giellasearvvuš sáhtálii doarjut čuožáhatjoavkku sámásteami buoremus lági mielde ja dakko bokte ealáaskahttit davvisámegiela. Seamas fuomášahtán mot ovttaskas olbmot soitet caggat earáid sámásteamis,

vaikko mu áigumuššan ii gal eisige leat ávžžuhit dasa. Pro gradu -barggustan (Mustonen 2017: 52) čielgá ahte oktage informánta ii sivat earáid cuiggodeamis. Cuiggodeaddjít eai várra leat oba fuomášange man heajos miela leat dagahan nubbái. Dáńge barggu ulbmilin ii leat sivahallat geange muhto baicce lasihit ipmárdusa sámástišgoahtima sensitivvalašvuodás. Čuovvovaš logus guokte meroštalan ja ráddjen dán artihkkala fáttta, dutkangažaldagaid ja guovddáš doahpagiid. Logus golbma buvttán ovdan čuozáhatjoavkku giellageavahanvásáhusaid ja logus njeallje čalmmustahtán mot sámástanvásáhusat leat váikkuhan sin sámeigela geavaheapmái. Logus vihtta fálan čoahkkáigeassun listtu, man rávvagiid vuodul lea vejolaš doarjut davvisápmelaččaid sámásteami ja nu ovdánahttít giellaealáaskahtima.

Dutkamuša duogáš

Ii leś ovttage dán áigečállaga lohkkái odjas ahte davvisámeigiella lea čielgasit áitatvuloš giella (Seurujärvi-Kari 2012: 20), vaikko dat leage stuorimus sámeigiella (Aikio-Puoskari & Pentikäinen 2001: 8). Giellaealáaskahttin lea dán artihkkala vuolggasadji ja sosiolingvistihkka teorehtalaš geahččanguovlu. Dan sadjái ahte guorahalalin áitatvulošvuodá sivaid dahje davvisámeigela ealáaskahttindárbbuid, vuojulduvan baicce dasa, maid davvisámegielat giellasearvvuš sáhttá dahkat ealáaskahttin dihte giela. Fikkan fállat lohkkái vejolašvuodá identifiseret iežas čuozáhatjoavkku vásáhusaide ja addit konkrehta rávvagiid dan várás mot sin sámásteami sáhttá doarjut, juos dárbu.

Dutkamuša várás lean jearahallan gávcci Suoma beal davvisápmelačča beallestruktuererejuvpon temájearahallamiid vuodul. Beallestruktuererejuvpon jearahallamis informánttat ožzot vástidit gažaldagaide friija hámis iežaset sániiguin (Eskola & Suoranta 1998: 87). Temájearahallamis gažaldagain ii leat čavga ortnet dahje čavga hápmi, mii livččii ovddalgihtii meroštallojuvpon (Hirsjärvi ja earát 2000: 195). Lean ráddjen

dutkanjoavkku olggobeallái daid davvisápmelaččaid, geat leat navdimis mánnávuodja rájes gitta otná beaivvi rádjái hupman davvisámegiela iežaset vuosttas nana giellan. Dutkamuša čuozáhatjoavkku davvisápmelaččat leat juogo heitán sámásteames guhkes áigái ja/dahje sámástišgoahtán eambbo easkká rávesolmmožin. Informántan leat guktot sohkabealit: njeallje dievdo- ja njeallje nissonolbmo. Lean anonymiseren sin nu guhkás go vejolaš ja heivehan sin muiatalusaid iežan suopmanii, vai sii eai leat dovdamis suopmana vuođul.

Lean govvidan čuozáhatjoavkku gielalaš duogážiid gielalaš eallingeardi -doahpagiin. Gielalaš eallingeardi lea persovnnalaš govvideapmi giela hubmi gaskavuođas iežas gillii dahje gielade (Pasanen 2015á: 161).

Annika Pasanen (2015á) lea dutkan anárašgiela revitalisašuvnna ja meroštallan anárašgielat giellaservoša giellahubmiid kategorijiaid. Heivehan su doahpagiid dán davvisámegielat giellaservošii guoski dutkamušsii ja geavahan su meroštallan doahpagiid: 1. giela aktiverejeaddji, 2. L2-hubmi/ođđa hubmi ja 3. passiiva hubmi. Giela aktiverejeaddji lea oahppan sámegiela mánnán ruovttus, muhto lea heitán sámásteames ja sámástišgoahtán ođđasit rávesolmmožin. L2-hubmi/ođđa hubmi fas lea oahppan sámegiela rávesolmmožin. Passiiva hubmi ipmirda giela, muhto ii ieš bastte sámástit (Pasanen 2015á: 164.). Dán dutkanmateriálas golmmas leat L2-hubmi/ođđa hubmit, golmmas passiiva hubmit ja guovttis fas leaba giela aktiverejeaddjit. Lean meroštallan passiiva hubmin maiddái daid informánttaid, geat leat rávesolmmožin oahppan sámástit, muhto eai dattetge dábalaččat ieža láve sámástit.

Nuppe gežiid go pro gradu -barggustan (Mustonen 2017), ráddjen dán čállosa olggobeallái gielalaš identitehta-, guovttagielatvuhta-, passiiva gielladáidu- ja gielahuvvan -doahpagiid. Gielalaš identitehta birra lea čállán omd. Iskanius (2004), Skutnabb-Kangas (1988) lea suokkardallan guovttagielatvuoda meroštallamiid, ja Pasanen (2015á: 189) fas lea čuoččuhan ahte passiiva gielladáidu lea

eahpitkeahttá gielladáidu. Gielahuvvan-sáni mearkkašumiid sáhttá rokkastit Sammallahti (1989) sátnegirjjis. Dáid dearpmaid sadjái dehálaš doahpagat dán artihkala dáfus leat massojuvvon eatnigiella ja giellatrauma. Eatnigiela doahpaga lea guorahallan viidásit earenoamážit eatnigielladutkamuša njunuš Tove Skutnabb-Kangas (gč. omd. Skutnabb-Kangas 2008; 2000; 1988; 1981). In áiggo geardduhit eatnigiela iešguđetlágan meroštallamiid muhto baicce buktit ovdan fuomášumi, mii lea dán dutkamuššii mávssolaš: sámegiela sáhttá atnit sápmelačča eatnigiellan dalle, go giella lea massojuvvon soga assimilerema dihte (Skutnabb-Kangas 2008: 86–88). Nuppiiguin sániiguin dán oainnu vuodul lea vuoggalaš lohkat ahte sámegiella sáhttá leat buot sápmelaččaid eatnigiella gielladáiddu dásis fuolakeahttá – maiddái dan dáhpáhusas, go gielladáidu ii leat ollenge. Dulkon dan nu ahte sámegiella lea buot sápmelaččaide juogo eatnigiella – dahje juos dan lea váttis dohkkehít – unnimustáge massojuvvon eatnigiella. Maiddái Pasanen (2015á: 189) oaivvilda ahte olbmo eatnigiella sáhttá leat dat giella, man son máhttá funet dahje ii ollenge.

Pro gradu -barggustan (Mustonen 2017: 54) čuoččuhan ahte massojuvvon eatnigiella soaitá leat dagahan muhtun čuozáhatjoavkku olbmuide giellatrauma. Vaikko sápmelaččaid traumáhtalaš giellageavahanvásáhusat, daid sivat ja čuovvumušat leat gal dutkangirjjálašvuodas viidát máinnašuvvon (gč. omd. Aikio 1988: 136; Pietikäinen ja earát 2011: 76–77; Korpilähde 2015: 125, 145–147; Johansen 2006: 99; Sara 2016: 86), mun in leat gávdnan giellatrauma-derbmii vuogas meroštallama. Čállosisttán (Mustonen 2017) lean meroštallan massojuvvon eatnigiela giellatrauman. Lean gávnahan golbma siva giellatraumai: 1. informánta ii leat hupman sámegiela vuosttas giellan, 2. informánta ii leat ožžon sámástit ja/dahje 3. informánta lea cuiggoduvvon go lea sámástan. Pro gradu -bargon vuodul massojuvvon giellatrauma čuovvumušat leat njeallje: 1. dievaslaš giela gáibádus, 2. sámásteami tabu, 3. heahpat ja/dahje 4. informánta heaitá sámásteames – vearrámus dilis eallinahkái. (Mustonen 2017: 54.). Dán čállosis vuojulduvan giellatrauma sivain cuiggodeapmái, dannego dat lea ášsi masa giellasearvvuš sáhttá otná beaivve váikkuhit. Giedhalan čuovvovaš logus čuozáhatjoavkku sámástanvásáhusaid.

Positiiva ja negatiiva sámástanvásáhusat

Dán logus vuojulduvan dutkamuša informánttaid sámástanvásáhusaide.

Dutkamušasttán (Mustonen 2017: 41) boahtá hui čielgasit ovdan, mot earát sáhttet vuohkkasit doarjut čuozáhatjoavkku sámásteami. Juos informántta lea dadjan man nu sáni boastut dahje váldogillii, ságastallanguoibmi sáhttá divustit dan nu ahte dadjala rivttes sáni gaskii, giddekeahttá dasa dađe eambbo fuomášumi. Dalle *divusteapmi* šaddá lunddolaš ja ávkkálaš oasáš ságastallamis iige dat oro logaldallan dahje bilkideapmi. Dan sadjái logaldallan rivttes sátneválljejumi birra dahje dájuheapmi orru unohas. Oahpes gili olbmot ja ustibat leat figgan dájuhit ovta informántta sámástit, vai beasale divodit su giela (Mustonen 2017: 37). Eará dutkamušain in dán rádjái leat oaidnán ahte earát livčče dáhtul áigon bolget nuppi, vaikko olggušteamis gal gávdnojit ovdamearkkat (gč. omd. Länsman & Tervaniemi 2012: 34).

Informánttaid rašimus vásáhusat leat leamaš mánná- ja nuorravuodás; dušše guovtti informánttas lea šaddan lagas oktavuohta sámegillii easkka rávesolmmožin. Fuolkkit leat bilkidan ovta informántta, go lea iskan sámástit. Go son ii máhttán albma lágje, earát leat gohčon orrut jaska. Seamma lágje maiddái nuppi informántta fuolki lea cuiggodan su: informántta lávllui muđuid bures, muhto ii livčče “ožzon” jietnadit muhtun sániid nu mot jietnadii. (Mustonen 2017: 35.). Fulkkiid láhttema duohken orru leamen puristalaš giellaideologija, man mielde lea buoret orrut jaska, juos ii máhte (Pasanen 2015a). Maiddái Länsman ja Tervaniemi (2012: 34) dutkamušas sámegielagat leat deaivan garra riekta hupmama gáibádusa.

Mus ledje muhtun fuolkkit, geat givssidedje mu dalle unnin, go geahččalin hupmat ja in máhttán albma lágje [sámástit]. Ja dasto dat lohke ahte maid don humat go it máhte, oro jaska. (Mustonen 2017: 35.)

Ja de mu fuolki dajai ahte gal don muđuid bures lávlot, muhto dajai dasto muhtun sániid birra ahte ii daid nie oaččo jietnadit! (Mustonen 2017: 35.)

Livččiigo buoret ahte don humat suomagiela?

Mánná- ja nuorruvuodá vásáhusaid lassin negatiiva vásáhusat leat leamaš maiddái rávesolmmožin. Kritihkka sáhttá boahtit njuolga dahje eahpenjuolga; eahpenjulges cuiggodeapmi orru mihtilmas vuohki sápmelaččaide. Earát leat sáhttán ovdamearkka dihte bogostallat nuppi gillii, cuskkihit dahje moddját vearálaččat. Nonverbála vugiid lassin earát leat sáhttán bilkidit njálmmálaččat: vástidit nubbái seamma boasttosániin man nubbi lea geavahan. Njulges máhcahat sáhttá leat ovdamearkka dihte logaldallan rivttes sátneválljejumis, eahpedievaslaš gielladáiddu imaštallan dahje suopmana bilkideapmi. (Mustonen 2017: 36, 44.) Ovtta informántii fuolki lea láhttestan njuolga ahte livččiigo buoret geavahit váldogiela sámegiela sadjái:

Ja dat logai dan [čállosa] čađa ja dajai ahte livččiigo buoret ahte don humat suomagiela? (Mustonen 2017: 48).

Todala (2002: 134–136) dutkamušas boahtá ovdan ahte sámegielat giellasearvvuš ii oro álkit váldime vuostá ođđa hubmiid. Mu dutkamuš (Mustonen 2017: 39–40) nanne dán oainnu: muhtun informánttat árvalit ahte sápmelaččat leat ieža dagahan sámásteami nu váttisin dannego dohkkehit dušše ovttalágan sámegiela – sin iežaset suopmana. Davies (1996: 27) fuomášahttá ahte vehádatgielain lea dávjá digaštallan “albma” gielas. Maiddái Juuso (2009: 37) ipmárdusa mielde máŋggat vuoras sámegiela hubmit eai leat hárjánan iešguđetlágan suopmaniidda ja vuostálastet daid dan dihte. Ásodagain maid lea leamaš olgušteapmi suopmanerohusaid dihte (Rasmus 2008: 77–79; Aikio 1999: 112; Orispää 2016). Earenoamáš miellagiddevaš lea mot sápmelaččaid gillii leat alla gáibádusat, muhto ii-sápmelaččaid gielladáiddu lávejit atnit sámegillaservošis badjelmeare buorrin ja árvvus (Mustonen 2017: 40; Scheller 2011: 99–100).

Moattis muitalit dan birra go leat mearridan luohteahhti olbmuiguin molsut giela váldogielas davvisámegillii. Dan manjá eai leat jolggadan suomastit ja leat ožžon sihkkarvuoden hupmamii. Okta informántta čájeha guokte konkrehta evttohusa iežas sámásteami doarjjan: soahpamuš sámáteamis – vaikko son ribahivčii suomastit – ja oadjebas biras. Nubbi evttohus lea dat ahte ságastallanguoibmi sihkkarastá nuppi oažžut hupmat nu mot ieš hupmá, vaikko giella livčii iežas mielas heittot. (Mustonen 2017: 42.) Buot buohkanassii oadjebas biras ja luohteahhti olbmot veahkehit informánttaid nagodit sámastit, juos dat orru váttis. Oadjebas ságastanguoimmit sáhttet leat nubbái seammadását sámegielagat (gč. maiddái Seine 2011:63), nubbái boares olbmot (gč. maiddái Rasmussen 2013: 194) dahje ovdamarkka dihte ustibat (Mustonen 2017: 43). Moilanen (2014: 230) fuomášahttá ahte udnovaš biras roahkasmahttá sámastit ja Huss (1999: 24) lasiha ahte dakko bokte ovttaskas olmmoš ealáskahttá giela. Oppalohkái mu dutkamuša (Mustonen 2017: 44) informánttat likojít sámegielat ságastallamiidda, vaikko soitet muhtumin leat gealdagasas.

Ovdamearkkain fuolakeahttá mánga informántta deattuhit ahte eai leat ožžon nu ollu negatiiva máhcahaga. Soaitá baicce leat nu ahte ieža ballet kritihkas, dovdet fuonitvuoden gielahuvvamis ja ásaht alcceseaset dievaslašvuoden gáibádusaid. Čuočuhan dutkamušasasttán (Mustonen 2017) ahte massojuvvon eatnigiela giellatrauma čilge oasi sámásteaddji kritihka balus, fuonitvuoden dovddus ja dievaslašvuoden gáibádusain. Vaikko earát eai cuiggodivčege, ii goit veahket juos ferte ballat earáid cuiggodeamis. (Mustonen 2017: 53–54.).

Sámástanvásáhusaid váikkahuus sámásteapmái

Čuozáhatjoavkku informánttat leat válidan stuorra lávkki, go leat mearridan válđigoahtit giela fas atnui. Earenoamážit giela rávesolmmožin oahppan informánttat leat gártan rahčat; moattis gáibidit alddiset dievaslaš sámegiela. Sámegiella ii leat

Livččiigo buoret ahte don humat suomagiela?

sidjiide mii beare gielaid muhto baicce massojuvvon eatnigiella. Danne dat čatnasa dovdduide ja negatiiva kommeanttat sámegielas loavkašuhttet. Kritihkka iežas eatnigielas sáhttá váikkuhit nu garrisit ahte olmmoš heitá sámásteames – goit cuiggodeddjiin. Vaikko earáid ulbmilin ii leamaš givssidit dahje bieguhit, árvvoštallan duođaid lea sáhttán jaskkodahttit olbmuid.

Heiten hupmamis. In oba geahččalange šat. In oba háliidan. (Mustonen 2017: 46.)

Na, dathan lea jaskkodahttán mu vehá dalle álggus. In duostan nu ollu geavahit. Manne máŋga lagi, ovdalgo fulkkiin dusten hupmat sámegiela. Bodđii dakkár dovdu ahte orun milloseappot dasto jaska, juos mu giella ii dohkke. (Mustonen 2017: 46.)

Das lea juoga čiekjhalut dan duššástuvvamis dahje heahpadis, dahje mii dat lea, go ii bastte hupmat sámegiela. [...] Das leat mat nu eastagiid duoppe vuognjašin ja duššástuvvamat, dahje buđđoseamit sieluid čiekjhalasas, mat de hui hearkkit bohtet albma juo unna cuiggodeamisge. (Mustonen 2017: 45.)

Dat várра nu laktása dovdduide. [...] Dain geain eai leat seammalágan čatnasat min kultuvrii dahje gillii, lea oahppan álkit. Dathan lea okta giella earáid joavkkus. Muhto mii, geain dat giella galggalii leat juo mánnávuoda rájes, min gáibádusat leat mannan juo aivve endorii. Dan ferte dál máhttit. Bággu. (Mustonen 2017: 45.)

In sivat sin. [...] Dat mánnašumit eai vealttakeahittá leat leamaš – eaige leatge leamaš – daddjon givssidan dihte. Muhto dat leat goittotge loavkašuhttán, (--) dat leat oalle ollu dagahan dan ahte lean heitán sámásteames. (Mustonen 2017: 52.)

Juos informánttaid sámeigella ii oro dohkkeme ságastallanguimmiide, giellabolesiid kritihkka láve jaskkodahttit sin. Muhtumat leat heitán sámásteames mágga dahje mággalot jahkái. Okta informánta lea heitán sámásteames oalát. Cuiggodeapmi sáhttá nappo dagahit giellatrauma ja doalvut hearkkit dasa ahte son ii nagot šat sámástit goit cuiggodeddjiin. Earenoamážit giellačeahpis boahtán kritihkka šlunduda miela, vaikko nuppe dáfus giellačehpiin ja earán boahtán positiiva máhcahat láve roahkasmahttit sámástit lasi dahje dasto das ii leat ollenge váikkuhus sámásteapmái. Positiiva máhcahagas eai oro leamen negatiiva čuovvumušat. Cuiggodeapmi orru goittotge báhcime buorebut millii ja váikkuha eanet; mágasiin orru leamen garra kritihkka iežaset vuostá earáid roahkasmahttimis fuolakeahttá. Nuppe dáfus kritihkka soaitá oažžut olbmo sitnáduvvat: garradit iežas, heitit berošteames cuiggodeddjiin ja mearrediđolaččat joatkit sámásteami. Dan sadjái rápmi ja árvvosmahttin soitet buoremusat veahkehít informánttaid sirdašuvvat passiiva gielladáiddus aktiiva gielladáidui. (Mustonen 2017: 46–47, 50–51, 55, 57–58.)

Čoahkkáigeassu

Lean čohkken vulobeallái konkrehta rávvagiid dan birra, mot davvisámegielat giellasearvvuš sáhttá doarjut čuožáhatjoavkku sámásteami. Seammás dain boahtá ovdan, mot lea vejolaš dahje mot soaitá leat vahágis caggan earáid sámáteamis.

Rávvagat leat:

1. Atte positiiva máhcahaga. Dat dábálaččat roahkasmahttá olbmuid sámástit lasi, ja giella ealáska. Vaikko das eai álo livčege positiiva čuovvumušat, dat ii dagat vahágage.
2. Láhtte sensitiivvalaččat. Mánga sápmelacča leat massán sámeigela, eaige buohkat sáhte dalán sámástit seamma njuovžilit go dat, geaidda sámeigella lea leamaš vuosttas nana giella olles eallima áigge. Ii gánnet báhcit imaštallat nuppi gielladáiddu, muho baicce joatkit ságastallama. Dutkamuša čuožáhatjoavkku gielladáidu lea dasa lassin hui iešguđet dásis: nuppis sámeigela dáidu sáhttá leat juo hui nanus, nubbi fas ii leat hárjánan hupmat muho ipmirda bures.

3. Juos áiggožat divustit nuppi, daga dan fuomášmeahttumit. Divusteami gánneha dahkat jodánit ságastallamis iige giddet dasa dađe eanet fuomášumi. Ságastallamis sáhttá dadjalit sámegielat sáni gaskii, juos nubbi geavaha válđogielat sáni sámástettiin dahje addit rivttes sáni nuppi hubmi boasttosáni sajis. Lunddolaš divusteapmi ii vásihuvvo unohassan.
4. Kritiseren ii vealttakeahttá gánnet. Earenoamážit dalle, go lea sáhka massojuvvon eatnigiela birra, olbmot sáhttet váldit kritihka lossadit. Gánnehešgo cuiggodit – vaikko dárkuhus livččii veahkehit nuppi – juos dat sáhttá váikkuhit nu ahte nubbi heaitá sámásteames? Mu dutkamuša vuodul cuiggodeapmi báhcá millii ja váikkuha eanet go positiiva máhcahat. Ovttaskas olbmuid jurddašmeahttun, negatiiva kommaenttat soitet dagahit ollu vahága – vearrámusat loahppaeallimii.
5. Soaba sámásteamis, váldde mielde gielaservošii ja láže oadjebas sámástanbirrasa. Soaba ahte sámegiella lea gulahallangiella – goabbáge ii dárbbat árvaladdat guhtemuš giela galggalii geavahit iige nuppi áigi mana árggastallamii seamma olu. Veahket nuppi beassat sisa davvisámegielat giellaservošii. Seamma sáhttá soahpat ahte juohkehaš oažžu hupmat nu mot ieš hupmá iige das cuiggoduvvo. (Mustonen 2017: 38, 58–61.)

Gáldut

Aikio, Inger-Mari. 1999. "Kirjoittaessa lakaisen sydämen roskia." *Ei alkua, ei loppua. Saamelaisen puheenvuoro*: 101–118. Helsinki, Like.

Aikio, Marjut. 1988. *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä. Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910–1980*. Helsinki, SKS.

Aikio-Puoskari, Ulla. 2016. *Gullos sámegiella! Sámegielaid ealáskahttima buoremus vuogit ja álbmotlaš politihka linját Suomas, Ruotas ja Norggas*. Sámegiela doaimmahat, Waasa Graphics Oy.

Aikio-Puoskari, Ulla & Pentikäinen, Merja. 2001. *The Language Rights of the Indigenous Saami in Finland – under Domestic and International Law*. Rovaniemi, Lapland's University Press.

Davies, Emry. 1996. “Muhtun bealit giellaoahpaheamis. Go geahčá walesalaččaid bealis. Duostta hupmat. *Gulahallanvuohki sámegieloahpahusas*: 11–47. Guovdageaidnu, Sámi oahpahusráđđi.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere, Vastapaino.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. 2000. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki, Kustanuosokeyhtiö Tammi.

Huss, Leena. 1999. *Reversing Language Shift in the Far North. Linguistic Revitalization in Northern Scandinavian and Finland*. Uppsala, Studia Uralica Upsaliensia 31.

Iskanius, Sanna. 2004. ”Venäjänkieliset toisen asteen opiskelijat Suomessa: pohdintoja identiteetistä ja kielestä.” *Äidinkieli ja toiset kielet*: 28–42. Tampere, Tampere University Press.

Johansen, Inger. 2006. «*Det er ikkje eit museumsspråk – det har noko med framtida å gjera*» – *Ei sosiolinguistisk undersøking av revitaliseringa av sørsamisk*. Mastergradsavhandling i nordisk språkvitskap, våren 2006. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, NTNU.

Livččiigo buoret ahte don humat suomagiela?

Juuso, Jane. 2009. Válddán giellan ruovttoluotta. Isak Saba guovddáš, Dagfinn Hansens trykkeri AS.

Korpilähde, Outi. 2015. Kun pohjoisen matkasta tuli elämän mittainen. Suomalaisvaimot saamelaisyhteisössä. Rovaniemi, Lapin yliopistopaino.

Länsman, Anne & Tervaniemi, Saara. 2012. Sámejela geavaheapmi Ohcejogas. Sámedikki sámejela doaimmahat ja “Sámi giellaguovddáš” -ovdačielggadanfidnu.

Moilanen, Irmeli. 2014. Inarinsaamen elvytys yhteisöllisenä oppimisprosessina. Saamelaispedagogiikan ydinkysymysten äärellä: 229–247. Rovaniemi, Lapin yliopistopaino.

Mustonen, Risten. 2017. ”Go dat ii leat goittotge mii beare gielaid, muhto baicce massojuvvon eatnigiella.” Giellatrauma ja sámejela ruovttoluotta váldin. Pro gradu -dutkamuš. Giellagas-instituutta, Oulu universitehta.

Orispää, Oili. 2016. ”Äidinkielensä vuosikymmeniksi menettänyt Seija: ’Vasta viisikymppisenä päästin tuskan ulos sisältäni’.” Yle uutiset. <http://yle.fi/uutiset/3-9231306>.

Pasanen, Annika. 2015a. Kielikylpy, kaksikielisyys ja kielenelvytys. Anár, logaldallan Sámejielat giellalávgun skuvllas – mo doarjun iežan giela ja kultuvrra oahpahuusas? -skuvlejumis 27.2.2015.

_____. 2015á: Kuávsui ja peeivičuovâ. ‘*Sarastus ja päivänvalo*’. *Inarinsaamen kielen revitalisaatio*. Uralica Helsingiensiea 9. Helsinki, Unigrafia Oy.
Pietikäinen, Sari, Laihiala-Kankainen Sirkka, Huss, Leena & Salo, Hanni. 2011. “Kieli ja kokemus. Vähemmistökieli kolmen perhesukupolven kielielämäkerroissa.” Puhe ja kieli, 31:2: 67–88.

Rasmus, Minna. 2014. "Pakko lähteä, pakko pärjätä." *Saamelaisten kansanopetuksen ja koulunkäynnin historia Suomessa*: 251–262. Siirtolaisinstituutti. Tutkimuksia A 50. Turku, Painosalama Oy.

Rasmussen, Torkel. 2013. "Go ealáska, de lea váttis dápmat". *Davvisámegiela etnoligvisttalaš ceavzinnávcçaid guorahallan guovtti gránnjágielddas Deanus ja Ohcejogas 2000-logu álggus*. Dieđut 5/2014, Universitetet i Tromsø. <http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/5593/thesis.pdf?sequence=6>.

Ravna, Solbjørg. 2007. "Vásáhusat Buolbmát ja Deanu sámeskuvillas." *Sámi skuvlahistorjá* 2: 261–266. Karasjok, Davvi Girji.

Sammallahti, Pekka. 1989. *Sámi-Suoma sátnegirji. Saamelais-suomalainen sanakirja*. Ohcejohka, Jorgaleaddji Oy.

Sara, Magreta. 2016. *Davvisámegiela gielladilli Anára ja Eanodaga gielldain – meroštallojuvvon UNESCO Language Vitality and Endangerment -dokumeantta fáktoriid mielde*. Pro gradu -dutkamuš. Giellagas-instituutta, Oulu universitehta.

Scheller, Elisabeth. 2011. "Samisk språkrevitalisering i Ryssland – möjligheter och utmaningar." NOA Norsk som andrespråk. Årgang 27: 86–119. Tromsø, Universitet i Tromsø.

Seine, Sini. 2011. *Giellagas-instituhta studeanttaid gielalaš identitehta*. Pro gradu -dutkamuš. Giellagas-instituutta, Oulu universitehta.

Seurujärvi-Kari, Irja. 2012. *Ale jaskkot eatnigiella: Alkuperäiskansaliikkeen ja saamen kielen merkitys saamelaisten identiteetille*. Helsinki, Helssega universitehta.

Livččiigo buoret ahte don humat suomagiela?

Skutnabb-Kangas, Tove. 2008. “*Bilingual Education and Sign Language as the Mother Tongue of Deaf Children.*” English in International Deaf Communication: 75–94. Berlin, Peter Lang.

_____. 2000. *Linguistic genocide in education or worldwide diversity and human rights?* Mahwah, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates.

_____. 1988. *Vähemmistö, kieli ja rasismi.* Helsinki, Painokaari oy.

_____. 1981. *Tvåspråkighet.* Lund, LiberLärömedel.

Todal, Jon. 2002. “...jos fal gáhttet gollegielat”. *Vitalisering av samisk språk i Norge på 1990-talet.* Tromsø, Universitet i Tromsø.

Annika Pasanen
FT

Laiđiittâs

Artikkäl vuáđđun lii jieččân post doc –haahâ *Saamen kielten intensiivisen aikuisopetuksen vaikutukset Suomessa*. Lam porgâm hahhuinâr ive 2017 rääjist, já tom ruttâdeh tááláá tiäđu mield Suomâ Kulttuurruttârááju já Helsig ollâopâttâh. Hahhust mun tuudhâm Suomâst iivij 2009 - 2016 uárnejum sämikielâi – anarâškielâ, nuorttâlâškielâ já pajekielâ – ubâ ive pištevâš intensiivmáttâáttâs vaikuttâsâid sämikielâi tilán. Amnâstâhhâr must lii cuájuimáánust 2017 uárnejum koijadâllâm, mon lam vuolgâttâm puohháid, kiäh láá luuhâm sämikielâ Säämi máttâáttâskuávdáá (ovdâskulij kiävtám uánâdâs SMK) ubâ ive škovliittâsâst ivveest 2011 ovdâskulij, já anarâškielâ táähust meiddei toid, kiäh uásalistii luuhâmpaje 2009-2010

tievâsmitemškovliittâsâ, mon Oulu ollâopâttâh ornij oovtâst SMK:áin já Anarâškielâ servijn. Čieŋâlub sahiittâllâmmateriaal uáppein čuákkejuvvo manjeláá. Amnâstuv nubbe uási tuálá sistees neelji máttâátteijee vuáđulâš fáddásahhiittâlmijd. Koččamuš lii ulmuin, kiäh pargeh teikâ láá tutkâmuš äigipaajeest (2009-2016) porgâm váldumáttâátteijen SMK sämikielâ já kulttuur linjeest.

Taan artikkâlist kieđâvušâm kielâ intensiivmáttâáttâs já kielâ oppâm rävisolmožin iänááš anarâškielâ uainust. Finnejim Webropol-koijadâlmâr 85 västâdâssâd, main 31 pajekielâ lohhein, 14 nuorttâlâškielâ lohhein já 40 anarâškielâ lohhein. Anarâškielâ lohheeh lijjii ohtsis 64:s iivij 2009-2016 kuudâ kielâškovliimist (tievâsmitemškovlim já vittâ SMK-škovlim). Koijadâlmist 40 västideijed taha 63 %, mon puáhtâ toollâđ viehâ šiev västâdâsmeerrin. Ton keežild keejâm, et must lii šiev vuáđu analysistiđ anarâškielâ rävisulmuš škovlim. Tievâsmitemškovliittâsâst 2009-2010 kávnoo ovdil almostum materiaal. Ovdemužžâr tast kalga mainâšiđ Olthuis, Kivelâ já Skutnabb-Kangas monografia *Revitalising indigenous languages: How to recreate a lost generation* (2013), mii kovvee oles škovlim tuáváá,

vuávámpargo, olášuttem já puátusijd. Muu anarâškielâ iäláskitmân kyeskee náguskirjetutkâmuš (Pasanen 2015) ohtân fokusin vuod lii tievâsmitemškovlim kielâmiäštár-uáppee-hárjuttâllâm, mon mun kuvviim sehe uárnejeijee ete uáppei já kielâmiästârij uainust. Uđđâ sárnoi koččâmuš lii puáttám oovdân meiddei motomijn tiedâlijn artikkâlijnâ (Pasanen 2014; Pasanen, teddilmist).

Mun irâttâm taan artikkâlist hammiđ kove tast, magareh ulmuuh vyelgih luuhâđ anarâškielâ já magarij suujâi keežild, magareh feeriimeh ulmuin láá ive pištee kielâ-já kulttuurškovliimist, moin naalijn sij uáppih kielâ já maht sij kevtiškyetih tom eellimstis. Koččâmuš sämikielâi uđđâ sárnoin lii anarâškielâ tááláá tile já puátteevuodâ tááhust eellimtehálâš. Eenikielâlij sárnoi puáris puolvâ kiäppán ja uđđâ páárnášpuolvâ lii esken šoddâmin. Monâttum suhâpuolvâ (kj. 1. vyelilovo) sii kooskâst lii tot, kote kolgâčcij toollâđ kielâ eellimuáimálâžžân já sirded tom párnáid. Intensiivmáttááttâs puátusijn, vaikuttâsâin já vädisvuodâin finnejum tiätu puáhtá leđe ävkkin sämikielâi máttááttâs já iäláskittem vuáváamist já išediđ eres-uv almugijd sii viggâmušâin huksiđ monâttum suhâpuolvâ uđđâsist.

Artikkâl vuosmuu vyelilovvoost mun kuvviim anarâškielâ tááláá tilán vaikutteijee historjálijd tábáhtuumijd já prosessijd. Tot lii taarbâslâš ton ibbeerdmist, mane rävisulmu kielâškovlim lii anarâškielâ siärváduvâst nuuvt tehálâš. Mun puávtám meid oovdân almugijkoskâsij kielâsosiologisâš tutkâmkiedist majemui aaigij pajanâm *new speaker* ('uđđâ sárnoo') – tutkâmuš, mii kiedâvuš ucceeblovokielâi sárñoid, kiäh láá oppâm kielâ päähi ulguubeln. Távjá koččâmuš lii eidu kielâ oppâmist já kiävtun väldimist rävisolmožin.

Artikkâl nubbe vyeliloho kiedâvuš tom, magareh anarâškielâ rävisolmožin uáppeeh láá já maggaar tuáváást sij puátih. Kuálmád lovvoost mun kuvviim sii feeriimijd anarâškielâ oppâmist ja niäljâd lovvoost ive pištee kielâškovlim puátusijd já vaikuttâsâid. Motomij soojij spejâlistám uáppei

Uđđâ jienah – anarâškielâ oppâm rävi-solmožin

koijadâllâmvâstâdâsâid SMK sämikielâ já kulttuur linjái uáivimáttâätteiei jurduid ja feeriimáid sehe eres materiaalân, mii fáadást kávnoo. Mun viärdâdâlâm anarâškielâ lohhei vâstâdâsâid eres sämikielâ lohhei vâstâdâssâid. Viidâd vyelilovvoost kiäsám koijadâllâm puátusijd oohtân já analysistám taid čieňálubbooh sehe puávtám oovdân tutkâmuš jokâkoččâmušâid.

Historjálâš já kielâsosiologisâš tuávááš

Toi aaigij rääjist, kuus ulmuu tiätu uulât, anarâškielâ lii sarnum tááláá Aanaar kieldâ jävri- já juhâkuávluin. Historjálij käldei vuáđuld lii oskottettee, et sárnoojuávkku ij lah kuássin dramaatlávt stuárrum ige kiäppánâm – koččâmuš lii ain lamaš muádičyede ulmust (kj. ovdm. Nickul 1968: 38; Äimä 1902). Anarâšah láá meiddei aassâm viehânaál siämmáá kuávlust. Sii elimân já kielân vaikutteijee tileh láá kuittâg uáli radikaallávt muttum. Aanaar lii kuhháá lamaš uáli maangâkulttuurlâš já –kielâlâš kuávlu. Jieškođeh-uv kulttuurlâš já kielâjuávhuh láá jottáám Aanaar kuávlust, tuálvum anarâšâin maidnii já puáhtám sijjân maidnii, vaikuttâm sii elimân já loopâ loopâst meid asâiduttâm sii ärbivuáválijd enâmijd. Syemmilij já pajekielâlij varrim Anarâñ 1800-lovvoost, eellimvuovij nubâstus piivdost maangâmuddosii päikkituálun já puásuituálun, espanjatavdâ, suomâkielâ pajanem váldukielâ sajattâhâñ 1900-lovo aalgâbeln, suáđih já evakko sehe nuorttâlâšâi asâiduttem 1940-lovo loopâst láá ovdâmeerhah anarâškielâ tilán korrâsávt vaikuttâm tábâhtuumijñ. Val 1900-lovo aalgâst anarâškielâ lâi kuávlu váldukielâ, mut suomâkielâ vuositij viehâ jotelávt suomâkielâlij värrejeijei, almolâš modernisaatio já suomâkielâlii škovlâlajâdâs keežild. Soodij maaja kielâtile huánâniñ ain, ko evakko- já uđđâsisthuksimäigi nannejii suomâkielâ sajattuv Anarist. Veikâ anarâškielâliih rävisulmuuh jokii anarâškielâ sárnum koskânis, te ain eenâb perrui kiellân soodâi suomâkielâ já ain härvibeht párñááh oppii anarâškielâ. Ko ovdil soodij anarâškielâ val kullui perruin viehâ vijđáht, te 1960-lovvoost šoddâm párñain innig häärvis sárnuškuottii anarâškielâ eenikiellân. (Anarâškielâ šoddâmist uhkevuálásâžžân kj. Olthuis 2000; Olthuis & al. 2013: 31-34; Pasanen 2015: 86-95.)

Motomeh, aainâs Lesk-Ant Uulá (Uula Morottaja), huámmášii kal jo ovdil soodij, mii lii tábáhtuumin, já vadâškuodij staatâst já sämmilijn tooimâid anarâškielâ paijeedmân (Olthuis 2000: 571). Muádi vuodâlohan ij kuittâg ennuskin mihheen tábáhtum, pic kielâ tuše kuuloold monâttij sárnochdis já roolis. Ko sämmilij etnisâš lihâdâs aalgij Suomâ peln vaikuttið 60-70-lovvoost, anarâškielâ já anarâšai rooli tast lâi kuhhâá viehâ uáinimettum. Vuosmuuh ovdánemmeerhah lijjii škovlâmáttâáttâs älgim 70-lovvoost, anarâškielâ kevttim radiotoimâst 80-lovo aalgâst, kiirjij almostittem tyellittälli já uánihis kielâkuursah rävisulmuid.

Merkkâtábáhtus lâi Anarâškielâ seervi vuáđudem 1986. Lam jieččân nágustutkâmušâst miäruštâllâm tom anarâškielâ iäláskittem vuosmuu páárrun. Talle lâi almolávt ettum jiänusân, et kielâ láppoo forgâ, jis mihheen ij porguu. Tast aalgij tátulâš já pisovâš pargo ton estimâan. (Pasanen 2015: 96-105.)

Anarâškielâ servi vuájui algâivij ennuv kirjálâšvuodâ kuástdimân já astoääigi tooimâi orniimân. Uáivipargon šoodâi Anarâš-loostâ almostittem. Taah tooimah lasettii čuvtij kielâ kevttimdomenijd já kielâ áárvu, mut uđđâ sárnoch toh iä puáhtám. Kielâ pisoi ain koskâahâsij já puárásij kiellân – spiekâstâhhâń tuše seervi jođetteijeekuáhtás párnááh, nelji kaandâ, kiäh lijjii oppâm anarâškielâ eeni- vâi kolgâččij-uv ettâđ eejikiellân. Tile kuittâg muttuuškuodij jotelávt, ko servi algâttij kielâpiervâlttooimâ ive 1997. Anam taam anarâškielâ iäláskittem nubben páárrun já äigipaijeen, mon räajist kielâsiärvâduvâst lii lamaš joodoost jorgokielâmolsom (eng. *reversing language shift*, suom. *käänteinen kielenvaihto*). Uđđâ anarâškielâ sárnoi puolvâ lâi vistig oovtâ piervâltjuávhu stuárusâš, 8 párnážid, mut ivveest ihán tot kuuloold stuárui, ko škovlâhasiinh vuolgii škoovlân já sii sajan pottii uđđâ párnááh piervâlân.

Ive 2000 Suomâ vuáđumáttâáttâlaahâń poodij nubástus, mon mield staatâ koolgâi mävsiškyettið sierâ ruttâdmáin sämikielâlii máttâáttâs ornim Säämist. Tot merhâšij tom, et kielâpiervâlpárnááh pessii luuhâđ škoovlâst masa puoh amnâsijd anarâškielân. Vuosmuu keerdi oles historjâst anarâškielâ finnij

virgálâš sajattuv párnai čuovviittâskiellân. Taat nubástus uuigâi joton stuorrâ aašijd, tego oppâmateriaalij rähtim anarâškielân já sánáduv huksim maangâ syergist, moin anarâškielâ ij lamaš kuássin ovdil kevttum. (Olthuis 2000; Olthuis 2003.)

Kielâiäláskittempargo stuárráamus vädisvuottân lâi aalgâ rääjist pargeevääni. 90-lovo pelimuddoost tile lâi taggaar, ete vuálá 30-ahasiih sárnooh lijjii muádis. Pargoahasiih, kiäh ličcií kiävttám kielâ aktiivlåvt, lijjii ubâ paje uccáá – sárnuhánnáá tagarijn, kiäh ličcií máttám sehe sárnuđ ete luuhâđ já čäälliđ anarâškielâ. Toh, kiäh ličcií kolgâm oppâđ anarâškielâ 60-lovvoost ovdâskulij, lijjii páaccám anarâškielâttáá. Maangâ suuvâst kielâsirdem lâi tiäđust-uv potkânâm jo tolebiššáá, nuvt et saahâ lâi eenâb ko oovtâ kielâttis suhâpuolvâst. Taggaar juávhust sárnoo termáin “monâttum suhâpuolvâ” (eng. *lost generation*). Kielâ maassâd finnim monâttum suhâpuolvân lii korrâ pargo, maangânaál korrâsub ko kielâsirdem párnáid (kj. Grenoble & Whaley 2006: 56-58). Motomeh pasteh oppâđ kielâ uánehis kuursâin já jiešmáttááttâlmáin, mut iänáás ulmuid taat ij lah tuárvi. Tarbâšuvvojeh intensiivuápuh, moh pișteh tuárvi kuhháá já moh fäälih tuárvi máhđulâšvuodâid kielâ kevttimâń. Tot vuod váátá ennuv orniistâllâm já ruudâ-uv. Vuosmužžân tarbâšuvvoo tiäđust-uv motivaatio, haalu finniđ olssis kielâ. Maangâ anarâš perrust motivaatio stuárui, ko perruu párnáah sárnuškuottii kielâ piervâlist já škoovlâst.

Anarâškielâ vuosmuš intensiivlâš kielâškovlim uárnejui kiđđuv 1999. Tot piištij kiđđaluuhâmpaje já vuolgij aaibâs algâtääsist. Uáppeeh lijjii suullân 15:s, já motomijn sist lijjii párnáah kielâpiervâlist. Škovlim piejâi joton maangâ ulmuu persovnlii kielâmolsom anarâškielân mut ij pastam čuávdiđ pargeevänivuodâ. Sahhiittâllâmmateriaalist, mon lam nuurrâm ivij 2005-2006 anarâš kielâsiärváduv jesânijn – kielâpiervâlpárnai vanhimijn, kielâpargein já eres ulmuin – kulloo uáli čielgâsávt ilo uđđâ pärnipuolvâst, mutâ siämmâst huolâ tast, et párnai vanhimeh iä määti kielâ, mut párnáid ij kavnuu kielâlâš toorjâ ige kielâfalâldâh kielâpiervâl já škoovlâ ulguubeln. IVE 2007 šoodâi juurdâ rävisulmui intensiivškovliimist,

moos rekrytistuuččii toh ulmuuh, kiäid kieläsiärvádâh enâmustáá tarbâšičij. Taan jurduu puáđus lâi anarâškielâ tievâsmittemškovlim 2009-2010. Škovlim piištij oles ive, já ton maya maailmist lijjii 17 uđđâ, pargoahasâš anarâškielâ sárnod jieškote-uv pargosuorgijn. (Pasanen 2015: 167-168, 228-250; Olthuis & al. 2013.)

Tievâsmittemškovlim algâttij oppeet uđđâ mudo anarâškielâ iäláskitmist. Ton puáđusin vuáđudui uđđâ kielâpiervâljuávkku, aalgij anarâškielâlâš amnâsmáttááttâs paješkoovlâst, anarâškielâst šoodâi ohtâ Aanaar servikode pargokielâin, mediafalâldâh lasanij já anarâškielâ máttááttâs Oulu ollâopâttuvâst vijđánij válduamnâs táásán. Ton puáđusin meid mangâseh kevtiskuottii anarâškielâ párnáidiskuin, huolhijguin, skipárijguin já ubâ siärváduvâst já sosiaal viärmáduvâin. Ohtâ puoh tehálumos puátusijin lâi tot, et anarâškielâ intensiivlâš máttááttâs rävisulmuid šoodâi Säämi máttááttâskuávdáá škovlimfalâlduv pisovâš uássin. Ivveest 2011 ovdâskulij lii toimâm oles ive pištevâš anarâškielâ já kulttuur linje, mon siskaldâs lii maangâin oosijn siämmâásullâsâš ko tievâsmittemškovliimist. (Olthuis & al. 2013: 129-144.; Pasanen 2015: 133-138.)

Uđđâ sárnoi mere ij lah máhđulâš rekinistiđ tárkká, ko kihheen ij pyevti keessiđ čielgâ raajijd kielâsárnoo já ij-sárnoo kooskân. Jis kuittâg kiäččá tuše toi párnái lohomere, kiäh láá kyevtlov ivveest uásálistám kielâpiervâltooimân Aanaar já Avveel juávhuin, tot aldanškuát čyeđe párnáá. Jieškote-uv suujâin puohah sist iä lah kuássin sárnuškuáttám anarâškielâ aktiivlávt teikâ kielâtáidu lii škoovlâavveest teikâ ton maya vâjáldum. Mun uáinám kuittâg realistlâžžân, et eenâbloho toin vááijuv čyeđe párnáást láá šoddâm mottoom tääsist kyevtkielâgin. Uđđâ rävisolmoossárnoi meereest puáhtá ettâđ masa siämmâá. Ko váldá vuotân puoh intensiivškovliittâsâid ja tom, et meiddei jiečânâs uápui, uánihis kuursâi já ollâopâttâhmáttááttâs peht láá šoddâm mottoom verd sárnooh, te rävisulmui meeru-uv aldanškuát čyeđe. Čielgâs lii, et sii-uv kielâtááidust já kielâkevttimist lâá uáli stuorrâ iäruh.

Uđđâ jienah – anarâškielâ oppâm rävi-solmožin

Uđđâ sárnooh láá jo taan räi lamaš uáli merhâšittee roolist anarâškielâ siärváduvâst (Pasanen 2015: 168-170). Anarâškielâ sirdemân lahtâseijee pargoin – máttátmist já párnai tipšomist – masa puoh pargeeh láá uđđâ sárnooh. Siämmáánáál uđđâ sárnooh láá meiddei toh, kiäh tááláá ääigi sárnuh uccápárnáid päikkikiellân anarâškielâ. Uđđâ sárnoi oppâmproosees, kielâtááiđu, kielâlii identiteet, kielâvaljiimijd, háástuid já táarbuid lii tehálâš tutkâđ, väi anarâškielâ siärvâdâh piäsá ovdâniđ nuuvt pyereest ko máhđulâš toi resursijguin já ton tiileest, moh tast onnáá peeivi láá.

Kielâoppâm, tego eenikielâlij kielâovdánem já nubben kiellân máttááttâlee oppâmproosees, láá maailm kielâtutkâmuš kiedist tutkum ennuv já kuuháá. Kielâi uhkevuálásâšvuotâ já iäláskittem pajanii mailmvijđosii tutkâmfáddán 1990-lovvoost, já tađe mield šoodâi tárbu kuvviđ pyerebeht meid taid uđđâ kielâoppâmtiilijd já kielâsárnoojuávhuid, moh lahtâseh nomâlásân kielâmolsom já kielâi iäláskittem konteekstân. Ohtâ majemui iivij ovdánâm tutkâmsuorgijn kočoduvvoo new speakers –tutkâmuššân, adai uđđâ sárnoi tutkâmuššân. Tot lii porgum enâmustáá Euroop kuávlulij ucceeblovokielâi (eng. *regional minority languages*), tego baskikielâ, iiřikielâ ja manksikielâ sárnoi kooskâst. O'Rourke, Pujolar já Ramallo (2015: 2) huámášuteh, et uđđâ sárnoi tutkâmuš puáhtá siämmáá pyereest kuoskâđ algâalmugij kielâi “uđđâsist opâttâllâm”, kielâ maasâd väldim kielâmolsom maňa. Tutkâmsyergi kiedâvuš ucceeblovokielâid, maid lii máhđulâš oppâđ päähi ulguubeln, institutionaallávt uárnejum haamijn. Tágáreh láá om. uccápárnai kielâlávgu, kielâlávgumáttâáttâs teikâ rävisulmui kielâškovlim. Tot meerhâš táválávt meiddei tom, et kii peri puáhtá oppâđ kielâ, adai kielâoppâm ij lah räijejum etnisávt. Uáinám, et *new speaker* –tutkâmuš algâvuolgâ já metodeh heivejeh pyereest meiddei anarâškielâ tááláá tile kuvviimân, já jieččân post doc –hahhuu ohtân ulmen lii-uv heiviittiđ *new speaker* –tutkâmuš anarâškielâ kielâsosiologisâš tutkâmân.

máttááttâlmân, kielâkevttim jieškote-uv domenijn, uđđâ gaeli sárnoi identiteet, koskâvuotâ eenikielâlâš sárnoiguin, jurduuh gaelikielâst já ton puátteevuođâst. Huámášume kiddee uđđâ sárnoi juávhust tot, et nubenáál ko Säämist (kj. 2. vyelilovo), eenâbloho sist láá almaah. Pujolar já Puidgevall (2015) vuod láá tutkâm espanjakielâlâš nuorâ rävisulmuid, kiäh láá oppâm já kevtiskuáttám katalaankielâ Katalonia kuávlust. Suoi kuvviv uđđâ katalaan sárnoi kielâlâš eellimkeerdijd já toin nomâlâsân nubástusâid, jorgálduvâid, maid suoi kočodává katalaankielâlâš termáin *muda, mudes*. Toh pyehtih leđe tábáhtumeh, kuás espanjakielâ sárnoi lii šoddâm kontakt katalaankielâin teikâ kuás kielâi rooli ulmuu elimist lii muttum. Toi jorgálduvâi peht suoi halijdává kuvviđ, maggaar lii šoddâđ katalaan sárnon, maggaar proosees tot lii já mii toos vaakut. Kiäsnii merhâśittee jorgáldâh lii lamaš uđđâ škoovlâ algâtem, já kiäsnii veikâbâ tot, et uđđâ pargosaajeest hovdâ lii tiervâttâm pargee katalaankielân já sun lii iberdâm, et tääl ferttee sárnuškyettiđ katalaan.

Anarâškielâ uđđâ sárnooh – kiäh sij láá?

Mun toohim Webropol-kojâdâllâm Säämi máttááttâskuávdáást sämikielâi já kulttuurij linjáin luuhâm ulmuid cuánuimáánust 2017. Kojâdâllâm lâi suomâkielâlâš, ko siämmâš luámáttâh vuolgâttui puoh sämikielâi lohheid. Piejâm motomin čielgâsvuođâ tiet uáinusân meid suomâkielâlijd vástdâsmuulsâiävtuid. Kojâdâlmân västidii 40 anarâškielâ oppâm olmožid. Sist 11:s lijjii uásálistám tievâsmittemškovliittâsân 2009-2010. Luuhâmive 2011-2012 SMK anarâškielâ já kulttuur linjá uáppein käävcis västidii, luuhâmive 2012-2013 uáppein čičcâmâs, luuhâmive 2013-2014 uáppein kuuđâs,

Uđđâ jienah – anarâškielâ oppâm rävi-solmožin

luuhâmive 2014-2015 uáppein meiddei kuuđâs já luuhâmive 2015-2016 uáppein kyevtis. Vástádâsâid tuđhâdijن ferttee mušteđ, et västideijeh láá kielâsárnon uáli jieskote-uvlágán muddoost: motomeh láá oppâm kielâ käävci ihheed tassaaš já motomeh tuše ihe tassaaš. Kojâdâllâm tuáváásuásist koiđadui västideijee alemus škovliittâs, vuodâloho kuás sun lii šoddâm, suhâpeeli já etnisâš juávkku, moos västideijee vuosâsajasávt identifist jieijâs. Kojâdui meid tehálumos motiiveh škovliittâsân uásálistmân, máhđulâš anarâškielâ táidu ovdil škovlimive sehe tot, maatij-uv västideijee monnii eres sämikielâ ovdil anarâškielâ uápu.

Anarâškielâ lohheeh láá viehâ škuávlejum juávkku: jobâ ohtnubálovásist lâi aaleeb ollâopâttâhtođhos já siämmáánáál ohtnubálovásist vyeleeb ollâopâttâhtođhos. Käävci uáppee alemus todhos lâi koskâtääsist, vittâsist lâi opâttâhtääsi škovlim, niäljás alemus škovlim lâi luvâttâh já oovtâst vuáđuškovlâ. Ave peeleasest västideijeejuávkku lâi viehâ heterogenâlâš. Stuárráamus aheluokka lijjii 80-lovvoost šoddâm ulmuuh, 14 västideijed. Čuávuvâžžân enâmustáá lijjii 70-lovvoost šoddâm västideijeh, oovces. Čičcâmâs lijjii šoddâm 60-lovvoost já siämmáánáál čičcâmâs 50-lovvoost. 90-lovvoost šoddâm västideijeh lijjii kuulmâs.

Suhâpelijuáhášume lâi uáli čielgâs: 40 västideijest 36 ađai 90 % lijjii nisoneh, já almaah lijjii neeljis, ađai 10 %. Anarâškielâ lohhei kooskâst nisonij uási lâi kustoo val stuárrâb ko oles koiđadâlmân västideiji juávhust: tast nisoneh lijjii 85 % já almaah 15 %. Máttáátteiji sahiittâlmij já SMK sämikielâ uáppei nommâlistoi vuáđuld čiälgá, et taah lovoh kovvejeh tuođâlii tile sämikielâi lohhei koskâvuodâst. Koččâmuš ij lah tast, et nisoneh liččii tuše västidâm ennuv iäljárubboht. Mane almaah láá nuuvt čielgâ ucceeblohhoon sämikielâi škovliittâsâst? Čuávuvâš ääshih mainâšuvvojeh máttáátteiji sahiittâlmij:

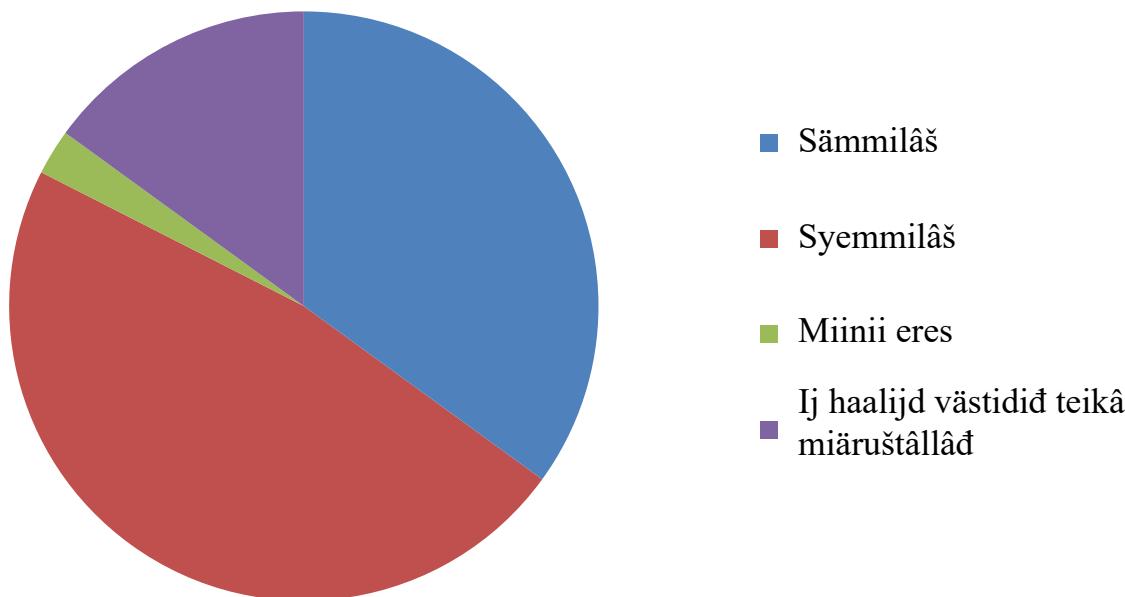
1. Suhâpeelij pargoroolih perrust: Nisonij rooli kielâsirden lii stuárráb já sij jurdâčeh eenâb párnáidis já sii puátteevuodâ. Tavekuávlu almaah láá ennuv meddâl päähihist, ige sist lah äigi kielâašsijd. Almaah láá eenâb kiddâ luânduiäláttâsâin, moin lii vaigâd vyelgiđ ihán meddâl: turist- já puásuipargoh.
2. Almoliih suhâpeli-iäruh: Lii maggaarnii kulttuurlâš trendi, et kielâi luuhâm lii eenâb nisonij ässi. Kieldâ já staatâ pargosoojijn eenâblovvoost láá nisoneh, já sij oceh sämikielâid luuhâđ viehâ ennuv. Almaah iä ane kielâ- já kulttuurtoomâid nuuvt tehálâžžân, pic sij aneh jiejjâs puđâldâsâid ennuv tehálubbon. Škovlâjotemist láá kenski páaccám hyenes muštoh tävjibeht almaid. Almaah iä távjá ane kielâ rooli identiteetist nuuvt tehálâžžân.

Marjut Aikio kiedâvuš uánihávt nisonij já almai jieškote-uvlágán koskâvuodâ sämikielâin jiejjâs tutkâmušâst Vuáču kuávlu kielâmolsomist. Sun maainâš, et távjá eidu perruu enni viggá oppâđ sämikielâ, meiddei talle ko enni lii syemmilâš já eeči sämmilâš. Suu mield siärváduv ulguubeln puáttee ulmui lii älkkeb kevtiškyettiđ sämikielâ ko siärváduvâst šoddâm ulmui, kii puáhtá kyeddiđ fárustis “myötäsyntyisenä painolastina saamea kieltävää tabua”. (Aikio 1988: 312.) Aikio mainâšem tile lii uáli táválâš meiddei anarâškielâ siärváduvâst. Perruin, moin enni lii syemmilâš já eeči sämmilâš, nomâlâsâń enni lii táválubbooh tot, kote máttááttâl anarâškielâ, siämmâst ko eeči távjá máttâ kielâ váhâ teikâ ij ollágin (Pasanen 2015: 167). Puohah sämikielâi máttáätteijeh (neeljis) miedetteh sahhiittâlmijñ, et lii vaidâlittee, mon uccáá almaah uásalisteh intensiivmáttááttâsâń teikâ ubâpaje loheh sämikielâ, já et maidnii kolgâčcií porgâđ toos. Tot “miinii” sátáčcij leđe eenâb persovnlâš tääsi kielâmáttâáttâs, mii tábáhtuučcij ulmui lunne, sii luândulâš eellim- já pargopirrâsist, teikâ eenâb toimâlâš kielâmáttâáttâs, mii sátáčcij heiviđ tavekuávlu almaiulmuid pyerebeht ko kielâoopâ luuhâm luokkavisteest. Taggaar vyevih vuod iä šoodâ jiešmeidlist, pic taid kolgâčcij vuávâđ pyereest. Kielâmáttâáttâs priivaatulmuid mávsâčcií luândulávt ennuv eenâb ko máttááttâs oles juávkun.

Uđđâ jienah – anarâškielâ oppâm rävi-solmožin

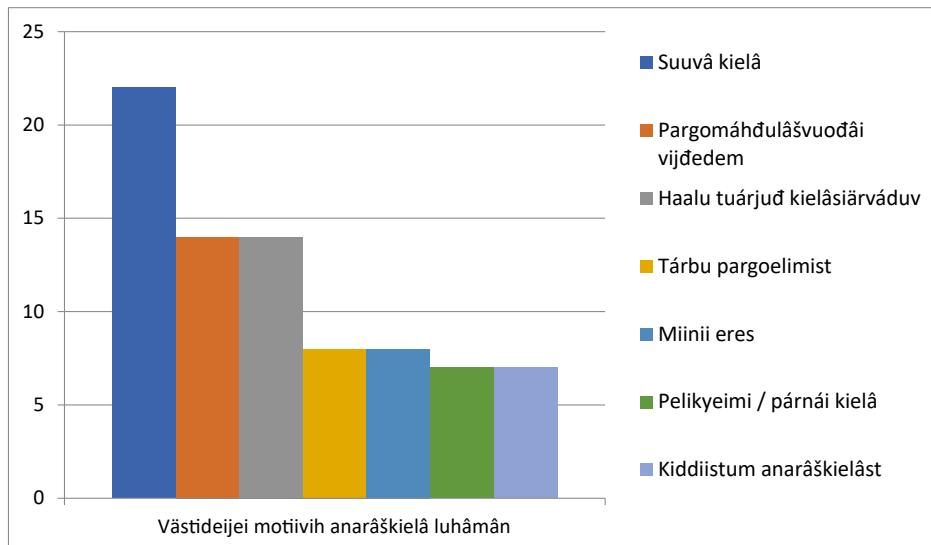
Koijâdim, magarin västideijeh enâmustáá aneh jieijâs etnisávt. Muulsâiävtuh lijjii: “sämmilâš”, “syemmilâš”, “miinii eres”, “jiem haalijd västidiđ teikâ miäruštâllâđ”. 40 ulmust 14:s aneh jieijâs vuosâsajasávt sämmilâžžân já 19:s syemmilâžžân. Ohtâ lâi valjim muulsâiävtu “miinii eres”, já kuudâs iä halijdâm västidiđ teikâ miäruštâllâđ. Lijjim adelâm majemuu muulsâiävtu, ko lii tiäđust, et ulmuu etnisâš identiteet ij lah tavjá máhdulâš oovtâkiärdánávt miäruštâllâđ. Meiddei sämisiärváduvâin láá ulmuuh, kiäh láá mottoomnáálá syemmilâšvuodâ já sämmilâšvuodâ rääji alne, identifisteh jieijâs kuohtuid juávhoid teikâ iä haalijd valjiđ paječalluu jieijâs etnisâšvuotân (om. Sarivaara 2012). Viärdâdâllâm 85 ulmuu västideijeejuávhoin čáittá, et anarâškielâ lohheeh lijjii valjim majemuu muulsâiävtu täävjib ko eres sämikielâi lohheeh. Tot puáhtá lahtâsiđ anarâšai historján. Mottoom kuávluin om. anarâšai uđâstâálui vuáđudem já syemmilij já sämmilij koskâsiih ávuslitoh láá vijđedâm etnisijd raajijd jo 1900-lovo aalgâbeln (Nahkiaisoja 2006: 97). Västideijei etnisâš identifistem uáinoo kovosist 1.

Västideijei etnisâš identifistem

Kovos 1: Västideijei etnisâš identifistem.

Magarij suujâi keežild ulmuuh tastoo oceh sämikielâ uáppoid? Västideijeh ožžuu valjiđ oovtâst kuulmâ räi váldumotiiv sämikielâ máttááttâlmân. Puoh enâmustáá, 22 kerdid, lâi väljejum muulsâiähtu “jieččân kielâ teikâ jieččân suuvâ kielâ oppâm”. Taat puáđus lii mielâkiddiivâš: ton keežild anarâškielâ lii 22 västideijee jieijâs teikâ jieijâs suuvâ kielâ. Kuittâg tuše 14 olmožid lijjii västidâm, et sij aneh jieijâs sämmilâžžân. Čielgiittâs puáhtá leđe tot, et meiddei toi ulmui, kiäh iä halijdâm miäruštâllâđ jieijâs etnisâš identiteet, suuvâst sämikielâ lii “jieijâs kielâ”. Sáttâ leđe nuuvt-uv, et olmooš lii miäruštâllâm jieijâs syemmilâžžân, mut suuvâst lii tovle sarnum anarâškielâ. Teikâ ohtâ, mii puáhtá čielgiđ ruossâriijđo, lii tot, et mottoom sämisiuhâñ naaijâm västideijeh láá nabdam pelikyeimis suuvâ “jieijâs suuhâñ”. Tagarij tábáhtusâi várás mun lijjim adelâm čuávuváá muulsâiävtu “muu pelikyeimi teikâ párnái kielâ oppâm”. Tom lijjii valjim čiččâmâs. “Tárbu pargoelimist” lâi lamaš motiivin käävci västideiji já pargomáhđulâšvuodâi vijđedem 14 västideiji. Toi kyevti muulsâiävtu iärrun lijjim nabdam tom, lii-uv olmooš jo lamaš pargoost, mast lii konkreetlâš tárbu anarâškielâ tááiđun, väi lii-uv sun keččâm almolutbooht ovdâskulij, et anarâškielâ táíđu liäkkâ sunjin eenâb uuvsâid. Haalu tuárjuđ sämikielâlii siärváduv lâi lamaš suiјâ 14 ulmuu kielâuáppoid ja čiččâm västideijed lijjii ubâ paje lamaš kiddiistum anarâškielâst. Käävcis lijjii valjim muulsâiävtu “miinii eres”, já motomeh lijjii čáállám ton ohtâvuotâń jieijâs motiivijd. Toh motiiveh labdasii haalun vuáháduđ pyerebeht jieijâs aassâmkâavlun, toollâđ koskâive argâelimist teikâ ubâ paje ovdediđ jieijâs tááiđuid já tiäđuid. Ulmuu motiveh sämikielâ luhâmân uáinojeh kovosist 2.

Kovos 2: Västideijeí váldumotiivih anarâškielâ luhâmân.

Uđđâ jienah – anarâškielâ oppâm rävi-solmožin

Ovdil anarâškielâ uápuid viehâ uccâ uási lohhein maatij kielâ muuneeld aktiivlávt, mut stuárráb uási iberdij kielâ. Västidejein viidâs mattii sárnuđ kielâ mahtnii já lovvees váhá – loopah iä sárnum. Ohtâ maatij čäälliđ viehâ pyereest, kuulmâs mahtnii já kuudâs váhá. Kyevtis almottáin, et suoi iberdáin kielâ njyebžilávt jo ovdil luuhâmive, já siämmáánáál kyevtis iberdáin viehâ pyereest, 11:s mahtnii já oovces váhá. Ađai tuše 16 olmožid 40:st iä iberdâm anarâškielâ jieijâs mielâst ollággin. Maht taat talle lii máhđulâš? Ohtâ suijâ toos lii tot, et viehâ stuorrâ uási maatij monnii eres sämikielâ ovdil anarâškielâ máttááttâllâm. Kuudâs västidii, et mattii eres sämikielâ njyebžilávt, já 15:s mattii váhá. Tallehân lii luândulâš, et olmooš ibbeerd mottoomnáál meiddei anarâškielâ, veikâ ij ličii tom kuássin máttááttâllâm. 19 västideijed iä máttám muuneeld eres sämikielâ.

Tärhibeht ij koijâdum, mon sämikielâst lii saahâ, mut lii ervidemnáál, et iänáážin pajekielâst. Tom máttááttâlmân láá kuhháá lamaš ennuv pyerebeh máhđulâšvuodah ko eres sämikielâi máttááttâlmân: tot lii máttááttum škoovlâst já kielâkuursâin, já SMK máttááttâsohjelmist tot lii jo kuhháá lamaš ive teikâ ihepele pištevâš intensiivmáttááttâssân. Pajekielâ lii tiäđust-uv meiddei puoh sämikielâin enâmustáá eellimvuáimálâš já viijdásumosávt sarnum, tot lii maangâin kuávluin siäilum päikkikiellâń já puoh suhâpuolvâi savâstâllâmkieellâń. Pajekielâ lii meiddei tot kielâ, mon anarâšah láá motomijn kuávluin ärbivuávlâvt oppâm nubben kiellâń, ko ohtâvuodah pajekielâlijguin láá lamaš valjeest (om. Valtonen 2014: 113-114.)

Kyevtkielâlâšvuotâ anarâškielâ já pajekielâ kooskâst lii kuittâg lamaš oovtpiälâlâš: pajekielâliih láá harvii oppâm anarâškielâ nuuvt et ličii sárnuškuáttám-uv tom. Kielâi já toi sárnoi kooskâst lii 1900-lovo ääigi Anarist lamaš tiätulágán hierarkia, mon konteevstâst lii orroom tego luândulaahâń, et ucceeb kielâ sárnoo viggá sárnuđ stuárráb kielâ. Ääigi mield ohtâsâš savâstâllâmkieellâń lii távjá väljejum eidusâš eenâblovokielâ adai

suomâkielâ. (Kj. Morottaja 1991.) Taat hierarkia ja kielâvaljimstrategia Suomâst kevttum sämikielâi kooskâst lii muttuuškuáttám esken 1900-lovo loopâst já 2000-lovo ääigi, ko ucceeb sämikielah láá iälaskâm já finnim uđđâ sárnoiđ já uđđâ kevttimkuávluid. Toi mield kielâi árvu lii pajanâm já sämikielah láá šoddâm eenâb täsiárvusâžžân. Lam jieččân nágustutkâmušâst (Pasanen 2015: 379-381) puáhtám oovdân nk. maangâsämikielâlii kielâkevttimstrategia, mii meerhâš tom, et jieškođeh-uv sämikielah kiävttojeh paldâluvâi om. mediast já pargosoojijn. Uainám, et tot lii sehe kielâiälâskittem puáđus et tom čuuvtij nanosmittee almoon, mii taha pyere puoh sämikielâid já sämisiärvâdâhâñ.

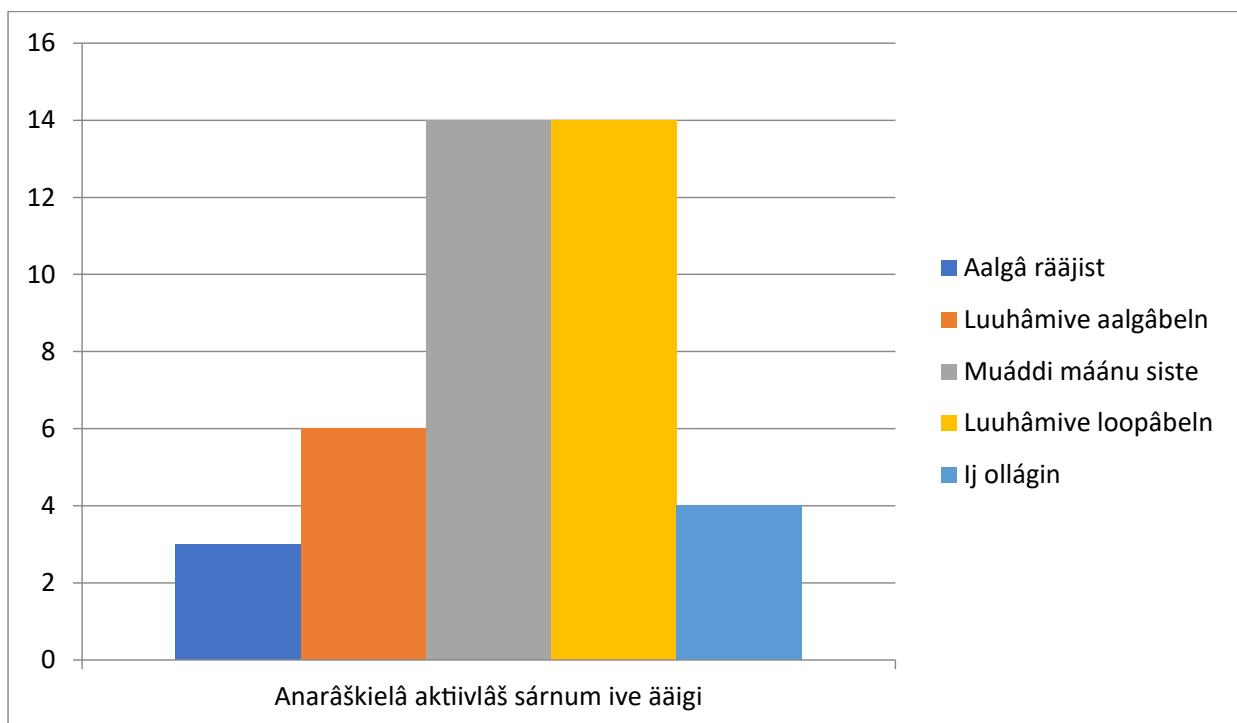
Kielâ oppâmin

Koijâdâllâm nube uási fáddá lâi anarâškielâ máttááttâllâm ja feeriimeh luuhâmivveest. Koijâdim, magarin ulmuuh onnii máttááttâllâm, mon muddoost sij sárnuškuottii sämikielâ, maht sii mielâst eenikielâliih anarâškielâ sárnooh valdii kielâmáttááttâlleid vuástâ, mii tooimâi uápuin pyereest já maid ličij västideiei mielâst puáhtám porgâđ eresnâál. Pajedâm tast taan ohtâvuodâst kyehti koččâmuš: anarâškielâ aktiivlâš sárnum älgim sehe eenikielâlij tolâduumijd. Kielâlâš tolâdumeh (su. *kieliasenteet*, eng. *language attitudes*) uáivildeh kielâ kyeskee jurduid, munejurduid, oskomušâid já tobdođid. Tot, maht eenikielâliih väldih vuástâ uđđâ kielâsárnoiđ, lii uáli merhâšittee äšši kielâsiärvâduvvâst, eromâsávt ko saahâ lii uhkevuálásâš kielâ iälâskitmist.

Anarâškielâ já kulttuur linje máttáátteijee kielâkevttimstrategia lii lamaš taggaar, et sun sárnu aalgâ rääjist nuuvt ennuv anarâškielâ ko máhđulâš, mut aalgâst máttát enâmustáá suomâkielâñ. Muádi máánu siste máttááttâs-uv jo tábáhtuvá uássin anarâškielâñ, mut suomâkielâ lii loopâ räi fáárust išekilliñ, om. váddásumos kielâoppâaašij čielgiimist. Máttáátteijee mield lii ennuv juávhust já juávkkudynamiikast

Uđđâ jienah – anarâškielâ oppâm rävi-solmožin

kiddâ, mon muddoost já mon aktiivlåvt uáppeeh kevtiškyetih anarâškielâ. Táválávt luoka ohtsâš kiellân kiävttoo anarâškielâ jo ovdil juovlâi. Västideijein kuulmâs västidii, et sij sarnuu anarâškielâ aktiivlåvt aalgâ rääjist já kuudâs vuod luuhâmive aalgâbeln. Enâmustâá uáppeeh lijjii valjim muulsâiävtuid “muádi máánu siste”(14 västideijed) ja “luuhâmive loppâbeln” (še 14 västideijed). Neeljis iä jieijâs vástâdâs mield lamaš sárnuškuáttám ollágîn. Puáđus uainoo kovosist 3.

Kovos 3: Anarâškielâ aktiivlåš sárnum algâttem luuhâmive ääigi.

Tot, maht eenikielâliih sárnooh väldih vuástâ kielâ máttááttâleid, lii uáli kuávdáš koččâmuš mon peri kielâsiärváduvâst. Tot lahtâs kielâiälâskittem máhdulâšvuodâid, kielâ eellimuáimán, uđđâ sárnoi integrismân, suhâpuolvâi koskâsijd koskâvuodâid, ärbivuovij siirdâšmân jna. Anarâškielâ ubâihásii máttááttâsâst lii aalgâ rääjist, ađai tievâsmitemškovlim 2009-2010 rääjist, lamaš kiävtust nk. kielâmiäštár-uáppee – hárjuttâllâm. Puáhtá-uv ettâđ, et anarâškielâ uđđâ sárnoi ohtâvuodâh eenikielâlåš sárnoiguin láá aalgâ rääjist valdum vuotân já ovdedum. Kielâmiäštár-uáppee – hárjuttâllâm vuávájui tievâsmitemškovlim tárböid Kalifornia algâaalmugkielâi iälâskitmist hämmejum *Master-Apprentice Language learning program* vuáđuld.

Tot meerhâš tom, et kielâ X máttááttâllee olmooš viättá ääigi kielâ X njyebžilávt sárnoo ulmuin, kii táválávt lii puárasub olmooš, já ohtsâš sárnumkiellân kiävttoo tuše kielâ X. Tieväsmittemškovlim positiivlâš feeriimij keežild kielâmiäštârhárjuttâllâm lii valdum anon SMK anarâškielâ já kulttuur linjeest. Linje máttáätteijee vuávái toos lasseen val nk. pärnikielâmiäštârhárjuttâllâm, mast miäštârin láá párnáah, kiäh láá oppâm kielâ kielâpiervâlist já škoovlâst, máhđulávt meiddei päähihist. Pajekielâ já kulttuur linjeest kielâmiäštârhárjuttâllâm ij lah eidusâš uási uápuin, mut mottoom uáppeeh láá jiejah finnim olssis kielâmiäštâr, táválávt kietâtuojij ohtâvuodâst. Nuorttâlâškielâ linjeest kielâmiäštârhárjuttâllâm lii valdum ohjelmân anarâškielâ myenster mield. (Hinton 2002; Olthuis et al. 2013: 40-46, 79-94; Pasanen 2015: 251-314.)

Iäruh oppâohjelmijn uáinojeh koijadâllâm koččamušâst, mii kuáská eenikielâlij tolâdume kielâmáttááttâllei kuáttá. Toin, kiäi uápuí uássin lii kielâmiäštârhárjuttâllâm, láá jiešmeidlist ohtâvuodâh eenikielâlijguin, ko iärásijn toh sättih pääacciđ ennuv vánásubbon. Anarâškielâ eenikielâlij kielâmiäštârij tolâdumeh uđđâ sárnoi kuáttá láá kielâmiäštârtooimâ aalgâ rääjist lamaš positiivliih (Pasanen 2015: 263-309). Hárjuttâllâmuási lasseen puátusáid vaikutteh vissásávt eres-uv ääshih, moid mun maacâm artikkâl viidâd lovvoost, ko siämmâá ääshih uáinojeh meiddei mottoom eres puátusij ohtâvuodâst.

Anarâškielâ lohhei feeriimeh eenikielâlij tolâduumijn láá čielgâsávt positiivluboh ko eres sämikielâi lohhei. Jobâ 29 västideijed ađai 73 % anarâškielâ uáppein lijjii feerim tolâduumijd uáli movtijditten (suom. *erittäin kannustavana*), 10 västideijed ađai 25 % iänáážin movtijditten (suom. *pääosin kannustavana*) já 2 % ađai oovtâ västideijee mielâst tolâdumeh lijjii jieškote-uvlágáneh jieškote-uv ulmuin (suom. *henkilöstä riippuen vaihtelevana*). Oles koijadâllâm 85 ulmuu västidejeejuávhu (anarâškielâ, pajekielâ já nuorttâlâškielâ lohheeh) kooskâst 39 % lijjii valjim vástdâsmuulsâiävtu “uáli

Uđđâ jienah – anarâškielâ oppâm rävi-solmožin

movtijdittee” já 35 % muulsâiävtu “iänáážin movtijdittee”. 25 % mielâst tolâdumeh lijji ulmui mield jieškote-uvlágáneh, já 1 % aðai oovtâ ulmuu mielâst tolâdumeh lijji lamaš uáli kriittâliih teikâ negatiivliih. Meiddei oles västideijeejuávhu puátuseh láá tiäđust-uv uáli ruokâsmítteeh: čielgâ eenâbloho sämikielâi lohhein lii feerim eenikielâlij tolâduumijd movtijditten. Anarâškielâ lohhei feeriimeh ääsist puátih oovdân kovosist 4.

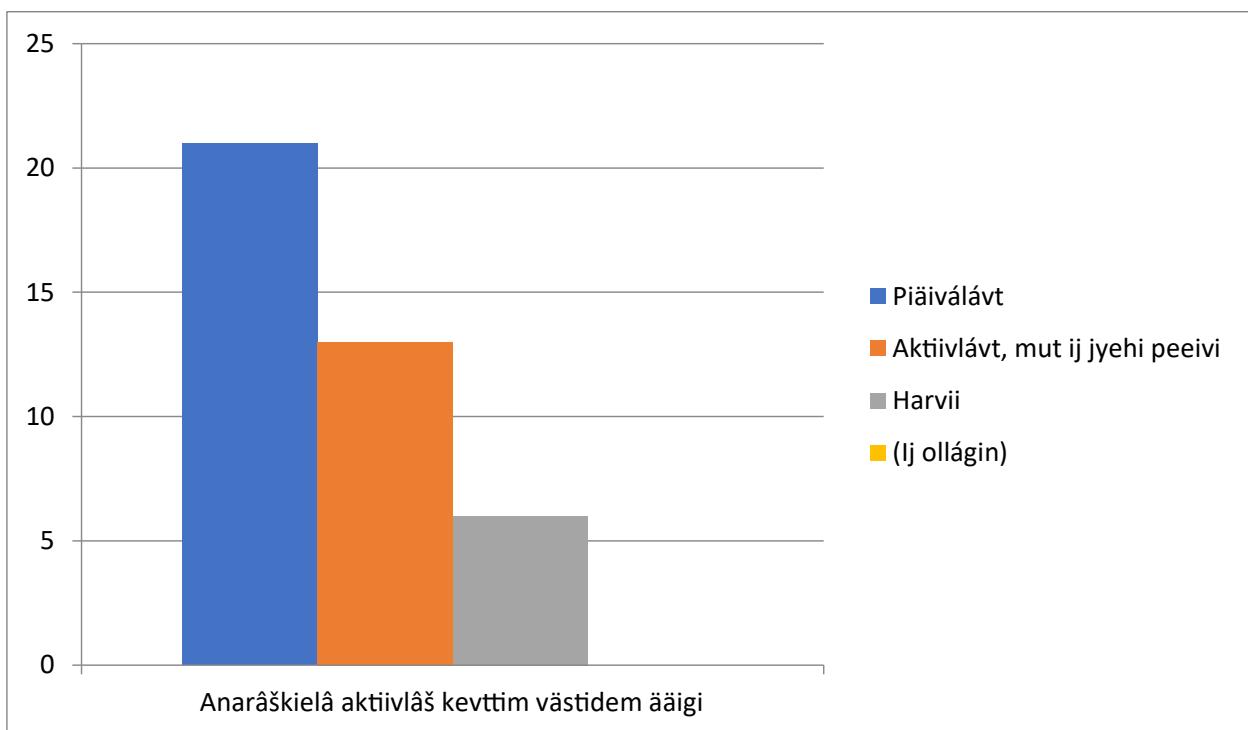
Kovos 4: Anarâškielâ lohhei feeriimeh eenikielâlij tolâduumijn.

Uđđâ kieláin ovdâskulij

Kielâ máttâáttâllám lii proosees, mii ij kuássin nuuvâ. Ohtâ ihe lii jotelávt lappâd, já ton maşa kielâmáttâáttâlle lii olgon škoovlâst nanosub teikâ hiäjub kielâtáiđuinis já jieštobdoinis. Maht talle kiävá? Toos mun uuccim vástâdâsâid koijâdâllâm kuálmád já kenski tehálumos uásist.

Váhá paijeel peeli anarâškielâ lohhein, 21 olmožid muštâlii, et sij kevttih anarâškielâ táálâá ääigi (aðai kiidâ 2017) piäiválávt. 13 västideijed kevttih kielâ aktiivlávt mut iä jyehi peeivi, já kuudâs västidii, et sij kevttih kielâ harvii. Kihheen ij lamaš

valjim muulsâiävtu “jiem keevti kielâ”. Ko tolebiššáá neeljis lijjii västidâm koččâmušân kielâ sárnum aalgâtmist, et sij iä sárnuškuáttám luuhâmive ääigi ollágjin, te kustoo ääigi mield sij-uv láá kevtiskuáttám kielâ. Kovos 5 kovvee taid puátusijd. Anarâškielâ lohhei vástâdâsah iärâni oppeet oles koijadâllâm vástâdâsâin vâhá positiivlubbooh. Ko puoh västideijein 42 % kiävtâ sämikielâ jyehi peeivi, anarâškielâ lohhein tot uási lii 53 %.

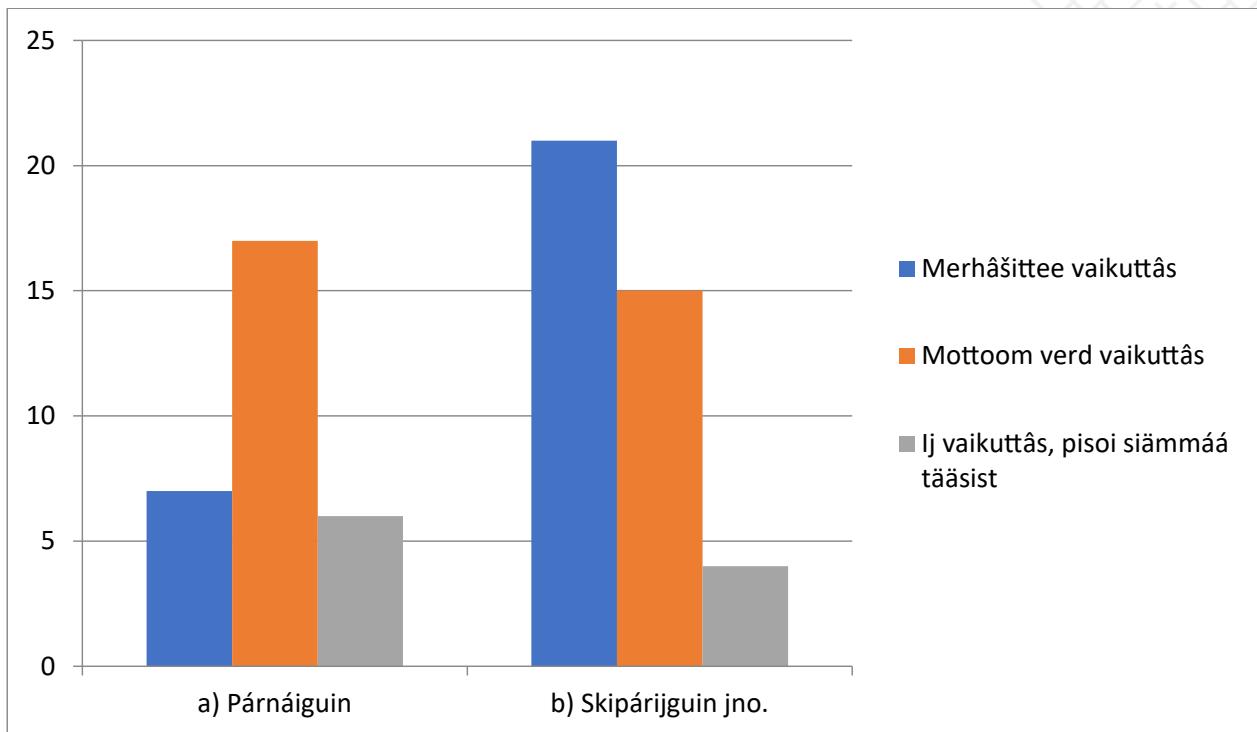

Kovos 5: Anarâškielâ lohhei aktiivlâš kielakevttim koijadâlmân västidem ääigi.

Kost já kiäin anarâškielâ uđđâ sárnooh talle kevttih kielâ? 40 uáppest joba 17:s lijjii luuhâmive maşa algâttâm uđđâ pargo, kost sij peesih kevttiđ sämikielâ. Maid kielakevttim pargoost kiäs-uv meerhâš, tom puáhtá smiettâđ. Mun tárguttim tom, et sämikielâ kulloo pargokován virgálâš já pisovâš uássin, ijge koččâmuš lah tuše tyellittälli sämikielân savâstâlmist kähvivisteest pargoskipárijguin. Oovce västideijed lijjii västidâm, et uápui maşa sist jotkui tooleeb pargo, mut sij kevtiskuottii tast sämikielâ. Ohtâ lâi juátkám pargo, kost sun lâi jo ovdil kiävtâm sämikielâ. Ađai 40 västideijest joba 27:s lijjii anarâškielâ uápui maşa peessâm kevttiđ pargoost sämikielâ. Tom puáhtá anneđ uáli jo šiev puáđusin.

Uđđâ jienah – anarâškielâ oppâm rävi-solmožin

Kielâ eellimvuáimálâšvuodâ táhust lii kuittâg val tehálub koččamuš, kevtiškyetih-uv uđđâ sárnooh anarâškielâ jieijâs privaatelimist. Tom mun kärtejim kulmáin koččamuššain: kielâkevttim párnáiguin, kielâkevttim skipárijguin já kielâkevttim huolhijguin. Västideijein 30:st lijjii párnáah. Sist 17:s västidii, et luuhâmihe lâi vaikuttâm kielâkevttimâń párnáiguin mottoom verd: sij lijjii sárnuškuáttám eenâb sämikielâ párnáiguin. Čičcâmâsâst vaikuttâs lâi lamaš merhâsittee: anarâškielâst lâi uáupui mield šoddâm päikkikielâ. Päikkikielâ puáhtá oppeet iberdiđ váhá jieškote-uvnáálá; mun uainám tom kiellân, mii kiävttoo päähist piäiválávt, juo-uv eres kielâi lasseen teikâ ohtuunis. Iärásijn anarâškielâ oppâm ij vaikuttâm, ko juo-uv sij lijjii jo ovdil uáupui sárnum sämikielâ párnáiguin teikâ sij iä ubâ paje kiävtâm sämikielâ párnáiguin. Masa puohâin anarâškielâ uápuh lijjii lasettâm anarâškielâ kiävtu ustevijguin, uáppásijguin, naaburijguin jna. 21 tábáhtusâst kielâkiävttu lâi lasanâm čuuvtij, já 15 västideijee mield mottoom verd. Niäljásist tile lâi pisoom siämmáálágánin ko ovdil uáupui. Anarâškielâ sárnum párnáiguin já sosiaallâš viärmáduvâin uainoo kovosist 6. Ohtâ koččamuš lâi tárguttum tuše toid, kiäin láá sämikielâliih hyelhih. Mun uávildim nomálâssân västideijee jieijâs suuvâ, ij ávuskyeimi suuvâ, mut lii oppeet máhđulâš, et kiinii lii tulkkum koččamuš jieijâsnáál. 22 olmožid lijjii västidâm taan koččamušân. Kojâdim kielâsárnoin sii kielâkiävtust vanhimijguin, áhuiguin já äijihijguin, obijguin já viljâiguin já eres huolhijguin. Čielgâsávt enâmustáá, 19 västideijee mield, anarâškielâ kiävttu lâi lasanâm eres huolhijguin – kiäh toh talle ležeh-uv. Toi vittâsist, kiäin lâi sämikielâlâš ákku teikâ äijih elimin, kulmâsist sämikielâ kiävttu lâi lasanâm čuuvtij ja kyevti västideijest pisom siämmáá tääsist. Vanhimijguin já obijguin já viljâiguin sämikielâ kiävttu lâi lasanâm muáddâsist mottoom verd, harvii čuuvtij. Enâmustáá muulsâiähtu “pisom siämmáá tääsist” lâi väljejum oobij já vieljâi táhust, adai sijguin kielâmolsom suomâkielâst anarâškielâń lâi tábáhtum puoh härvimustáá.

Kovos 6: Anarâškielâ uápui vaikuttâs anarâškielâ lohhei kielâkevttimân a) jieijâs párnáiguin já b) uste-vijguin, uáppásijguin, nááburijguin jno.

Västideijeh ožzuu árvuštâllâđ jieijâs kielâtâáiđu sämikielâst tállân luuhâmive maşa ja västidem ääigi. Oppeet ferttee mušteđ, et toi koskâsâš äigi läi jieškote-uv västideijest uáli ereslágán: motomijn ihe já nuubijn vuod čiččâm ihheed. Lijjim kiddiistum tast, lii-uv kielâtâáiđu västideijei mielâst ääigi mield eenâb-uv puáránâm väi huánánâm. Kielâtâáiđu lijjim juáhám kuudâ uásán: sárnum, čäällim, kielâoppâ, sánádâh, sárnum kielâ iberdem já čaallum kielâ iberdem. Tego táválávt, ulmuuh lijjii jieijâs mielâst ennuv pyerebeh sämikielâ ibbeerdmist ko aktiivlâš pyevitmist. Nuuvt läi meiddei anarâškielâ lohhein: kyehti nanosumos kielâtâáiđu uási lijjii kuohtui äigipojij sarnum kielâ já čaallum kielâ iberdem. Kyehti hiäjumus vuod lijjii sehe tállân uápui maşa ete västidem ääigi kielâoopâ já sánáduv haldâšem. Neelji kielâtâáiđu uásist anarâškielâ lohhei árvuštâlmeh jieijâs kielâtâáiđust lijjii algâaalgâst koskâmiärálávt vâhá pyerebeh ko pajekielâ já nuortâlâškielâ lohhei árvuštâlmeh. Kielâoopâ já sánáduv haldâšem tááhust vuod pajekielâlij árvuštâlmeh, já kielâoopâ tááhust meiddei nuortâlâškielâlij árvuštâlmeh lijjii algâaalgâst vâhá ollâguboh ko anarâškielâ lohhein. Uáli merhâšittee puáđus lii tot, et anarâškielâ lohhei árvuštâlmeh jieijâs kielâtâáiđust lijjii

Uđđâ jienah – anarâškielâ oppâm rävi-solmožin

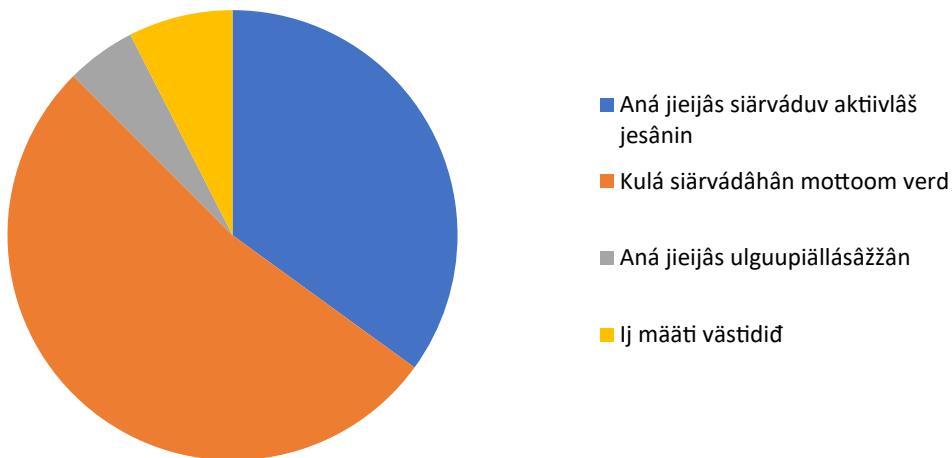
puáránâm ääigi mield puoh eres oosijn peic čälimist. Tom sij lijjii árvuštâllâm ucánjáhháá pyerebin tállân luuhâmive maşa. Puoh enâmustáá anarâškielâ lohhei mielâst lijjii puáránâm sarnum kielâ iberdem já sárnum. Pajekielâ lohhein vuod kielâtáiđu puoh uásih lijjii árvuštâllum váhá hiäjubin västidem ääigi ko tállân uápui maşa. Nuorttálâškielâ lohhei áárvuin čäällimtáiđu já kielâoopâ haldâšem lijjii hiäjunâm, eres uásih puáránâm.

Ulmuu feerim jieijâs kielâtááiđust lii uáli persovnlâš äšši, moos vaikutteh suu tuávááš já jiešvuodđah. Ij lah kuittâgin oskottettee, et aaibâs heeviimist anarâškielâ lohhei kove jieijâs kielâtááiđust já ton ovdánmist ličij nuuvt maangâpiälásávt positiivluboh ko eres sämikielâi lohhein. Almoon tyehin ferttejeh kavnuđ siärvâdâhliih suujah. Toh pyehtih lahtâsiđ kielâsiärváduv tolâduumijd: maggaar kielâtáiđu kielâsárnost vuárdoo já maggaar macâttâs olmooš finnee jieijâs kielâtááiđust. Konkreetlub čielgiittâs puáhtá uuccâđ viärdâdâlmáin anarâškielâ já eres sämikielâi lohhei vástâdâsáid koččâmuššáid, moh kyeskih sämikielâ kevttimâń västidem ääigi: kielâ kevttim ubâ pajé, kielâ rooli pargoelimist uápui maşa, kielâ kevttim perrust já sosiaal viärmâduvâin. Anarâškielâ lohheeh oroh kevttimin anarâškielâ puoh toin domenijn koskâmiärálávt mottoom verd eenâb ko eres sämikielâi lohheeh jieijâs sämikielâ. Kevttih-uv sij kielâ eenâb tondiet ko sij aneh jieijâs kielâtááiđu pyerebin – väi aneh-uv sij jieijâs kielâtááiđu pyerebin tondiet ko sij kevttih kielâ eenâb? Toos lii máhđuttem västidiđ taan amnâstuv vuáđuld, mut mun arvâlâm, et sehe ete. Mun kieđâvušâm ääši kienjâlubbooh viiđâd lovvoost.

Ohtâ teháluimos koččâmušâin koiđâdâlmist lii muu mielâst tot, aneh-uv sämikielâi uđđâ sárnooh jieijâs kielâsiärváduv jesânin väi ton ulguupiälásâžžân. Aneh-uv sij jieijâs “olmâ” kielâsárnon? Já aneh-uv iäráseh sii “olmâ” kielâsárnon? Uásálisteh-uv sij sämikielâlâš toimáid já savâstâlmáid? Tobdeh-uv sij oohtânkulâvâšvuodđa eres kielâsárnoiguin? Anarâškielâ lohhein 14:s västidii, et sij aneh jieijâs kielâsiärváduv aktiivlâš

uássin. 21:s kuleh jieijás mielâst monnii verd kielâsiärvâdâhân. Kyevtis västidáin, et sij tobdeh ulguupiälásâšvuodâ, já kuulmâs iä máttám miäruštâllâđ. Ko taam viärdâdâl oles koijadâllâm puátusáid, tile lii tággaár: puoh västideijein 21% tuubdâi jieijás kielâsiärvâduv aktiivlâš jesânin, anarâškielâ lohhein 35 %; puoh västideijein 52 % já anarâškielâ lohhein 53 % kulá jieijás mield mottoomnâál kielâsiärvâdâhân; ulguupiälásâžžân jieijás tobda puoh västideijein 15 % já anarâškielâ lohhein 5 %; puoh västideijein 12 % já anarâškielâ lohhein 8 % iä máttám västidiđ. Kovos 7 čáittá anarâškielâ lohhei puátusijd.

Anarâškielâ uđđâ sárnooh anarâškielâ siärvâduvâst

Kovos 7: Anarâškielâ uđđâ sárnooh feeriim jieijás roolist anarâškielâ siärvâduvâst.

Anarâškielâ máttááttâs tehálâšvuotâ čiälgá pyereest tast, et 24:s lijjii valjim västâdâsmuulsâiävtu “jorgâldâhtahhee” (suom. käanteentekevä) luuhâmive merhâsume kuvviimist. 12:s miäruštâlli tom tehálâžžân, já loopah neeljis västidii, et kal tast miinii merhâsumijd läi. Kihheen ij västidâm, et tast ij ličii lamaš mihheen merhâsumijd. Mondiet talle kielâmáttâáttâllâm lii nuuvt maŋgâsân eellimnubásteijee fiärâán? Anarâškielâ máttááttâlleid tot lii merhâšittee tiäđust-uv jo ohtuu tondet, et stuorrâ uási sist lii finnim anarâškielâ uápui maŋa uđđâ pargo. Eellim lii tastoo kielâ mield konkreetlåvt muttum. Nube táähust vissâ eidu toh ulmuuh, kiäh láá annaam anarâškielâ oppâm

Uđđâ jienah – anarâškielâ oppâm rävi-solmožin

tehálâžžân olssis, láá uuccám anarâškielâlijd pargoid. Vástádâs tyehin puáhtá uáiniđ meiddei ennuv eres aašijd. Eenâbloho västideijein láá sárnuškuáttám anarâškielâ jieijâs párnáiguin já sosiaal viärmáduvâin. Tego koijâdâllâm tuáváášuásist čiälgá, táválumos motiiv anarâškielâ máttááttâllâm lii lamaš jieijâs teikâ jieijâs suuvâ kielâ máttááttâllâm. Taggaar prosesist puáhtá sárnuđ kielâ maasâd väldimist (eng. *reclamation*).

Kielâ merhâšume lii jieškote-uv kulttuurijn já jieškote-uvlágán ulmuid ereslagán. Smolicz (om. 1981: 75-90) lii kiedâvuššâm kulttuurij kuávdáš áárvuid (eng. *core values*), moin kielâ puáhtá leđe ohtâ. Lam ennuv smiettám, vyelgih-uv sämikielâ máttááttâllâđ eromâšávt ulmuuh, kiäid kielâ lii taggaar kuávdáš árvu. Halijdim kuullâđ máttáátteiji uainuid tast, maid sämmilijn váátá väldiškyettiđ maasâd jieijâs suuvâ kielâ. Lii-uv tot ässi, mon kii peri puáhtá porgâđ, väi pargeh-uv tom nomâlâs tiätulágán ulmuuh? Ovtâ máttáátteijee mield enâmustáá meerhâš ulmuu siskaldâs proosees. Tot, et sämmilâš vuálgá oles ihán taggaar korrá paargon ko sämikielâ máttááttâllâđ, váátá tom, et sun lii pastam kiedâvuššâđ kielâ merhâšume. Sun lii mieđettám olssis, et sust väílu miinii: sun ij lah ubâlâš sämikielâttáá. Puohah iä paste toos, já sist pijsájeh čielgiittâsah toos, mane sij iä pyevti máttááttâllâđ sämikielâ. Nubbe västidij, et eenâb-uv lii nuuvt pelij, et luuhâmihe mield kielâ merhâšume ulmuid stuáru já sämikielâ uápuh taeh mangâsijen tiätulágán kielâaktivistijd.

Sämikielâ uáppeeh muttojeh luuhâmive mield, tom tiäduttiđ puoh nelji máttáátteijee. Kielâoppâm puáhtá vaikuttiđ uáppei identiteetân, jieštobdon, maailmkován, äigiajanâssáid, kárvudâtmân, sosiaallâš koskâvuodáid já ennuv eres ašsijd. Máttáátteijeid lii stuorrâ ilo peessâđ čuávvuđ tom nubástus já jotteeđ taan čoodâ uáppeiguin. Tego ohtâ máttáátteijee kuvvij: “Ulmuuh tego liäđuškyeth ton ive ääigi”.

Uđđâ jienah anarâškielâ siärvusist

Oovdeb vyelilovoin čiälgá viehâ ennuv, magareh láá 40 anarâškielâ uđđâ sárnoo tuávááh, feeriimeh anarâškielâ oppâmist já kielâvaljiimeh luuhâmive maŋa. Oohtâンkiässun uáppei tuávain puáhtá ettâđ, et sij láá uáli maangâahasiih ja koskâmiärálávt viehâ škuávlejum ulmuuh, kiäin suullân peeli aná jieijâs vuosâsajasávt syemmilâžžán já nubbe peeli aná jieijâs sämmilâžžán teikâ ij haalijd miäruštâllâđ jieijâs etnisâš identiteet. Anarâškielâ uđđâ sárnoo lii távlávt nissoon. Távlumos motiiv anarâškielâ uáppoid lii jieijâs teikâ jieijâs suuvâ kielâ maasâd väldim, ton maŋa távlumoseh haalu tuárjuđ anarâškielâlii siärváduv já jieijâs pargomáhđulâšvuodâi vijđedem. Suullân peeli västideijein maatij monnii eres sämikielâ ovdil anarâškielâ uápui. Aktiivlávt anarâškielâ mattii tuše motomeh, mut maŋgâsist läi passiivlâš kielâtááidu.

Uáppee sárnuškuottii anarâškielâ jieškote-uv mudoin luuhâmive. Váhá paigeel peeli uáppein muštâlii, et algâttii sárnum majemustáá muádi máánu siste, já váhá vááijuv peeli läi sárnuškuáttám aktiivlávt luuhâmive loopâbeln – muádis iä ollággin. Kojâdâlmân västidem ääigi váhá paigeel peeli uáppein keevtij anarâškielâ jyehi peeivi, já loopah váhá härvibeht teikâ harvii, mutâ kihheen ij lamaš joskâm kevttimist kielâ. Čielgâ eenâbloho uđđâ sárnoin läi peessâm kevttiđ anarâškielâ pargoelimist uápui maŋa. Masa puohâin anarâškielâst läi šoddâm kielâ, mii kiävttoo ustevijguin já uáppásijguin, ja čielgâ eenâbloho toin, kiäin láá párnááh, lijjii sárnuškuáttám anarâškielâ párnáid, eenâb teikâ ucceeb. Toin, kiäin lijjii anarâškieltáidusiih hyelhih elimin, motomeh lijjii sárnuškuáttám siiguin anarâškielâ.

Tast peerusthánnáá, lijjii-uv uáppein anarâškielâ sárnooh jieijâs pirrâsist, kielâuápui ääigi sij uápásmuvvii eenikielâlâš sárnoiguin aainâs-uv kielâmiäštâhárjuttâlmist. Uáppei feeriimeh eenikielâlij tolâduumijen lijjii hirmâd positiivliih: čielgâ eenâbloho miäruštâlái taid uáli movtijditten. Västideijein váhá

Uđđâ jienah – anarâškielâ oppâm rävi-solmožin

paijeel peeli tuubdâi, et kulá anarâškielâ siärvâdâhân mottoomnáál, já ucceeb uási oonij jieijâs siärváduv aktiivlâš uássin. Muádis tuubdâi jieijâs ulguupiälásâžžân teikâ ij máttám västidið. Anarâškielâ uápu merhâšume lâi lamaš västideijeid uáli styeres, čielgâ eenâblohon njuolgist eellim nubâstitee fiärâán. Loopân tot lâi lamaš tehálâš teikâ ij nuuvt hirmâd tehálâš.

Muu post doc –hahhuu váldu-ulmen ij lamaš, ige taan artikkâl váldu-ulmengin, viärdâdâllâd jieškote-uv sämikielâi lohhei puátusijd koskânis. Lam kuittâg vyelilovoin 2, 3 já 4 mottoom oosijn viärdâdâllâm anarâškielâ lohhei puátusijd koijadâllâm oles västidejeejuávhu puátusijguin. Maangâ koččâmuš ohtâvuodâast uáinojeh siämmâálágán čielgâ iäruh, já toi peht lii máhđulâš analysistið anarâš kielâsiärváduv jiesvuodâid pyerebeht ko suogârdmáin anarâškielâlij puátusijd ohtuu, kontevstâttáá. Anarâškielâ lohhei feeriimeh iäráneh eres sämikielâi lohhei puátusijn positivlubboon čuávuvâš koččâmušâin: sämikielâ sárnum algâttem luuhâmive ääigi, eenikielâlâš kielâsárnoi tolâduumeeh kielâmáttâáttâlei kuáttá, aktiivlâš kielâkevttim västidem ääigi, jieijâs kielâtâáiđu árvuštâllâm tâllân uápu maşa já västidem ääigi, sämikielâ kevttim párnáigui, sämikielâ kevttim sosiaal viärmâduvâin, sämikielâ kevttim huolhijguin já kuullâm kielâsiärvâdâhân. Puoh čielgâsumos iäru lâi eenikielâlij tolâduumij háárán. Tast ko anarâškielâ lohhein 73 % árvuštâllii eenikielâlij tolâduumijd uáli movtijditten, pajekielâ lohhein 10 % já nuorttâlâškielâ lohhein 7 % lijjii valjim tom muulsâiävtu. Nube táahust ferttee tiäduttið, et iä pajekielâ já nuorttâlâškielâ lohheehkin jur lamaš valjim muulsâiävtuid “iänáážin / uáli kriittâliih teikâ já negatiivliih”. Eenâb positiivâlij kulij sii-uv västâdâsah juáhášuvvii.

Tego jo mainâšum, tot, mon ennuv já mon muddoost sämikielâ uáppeeh peesih ohtâvuotân eenikielâlâš sárnoigui, vaaikut luândulávt toos, magareh feeriimeh sijjân šaddeh eenikiel sárnoin. Pajekielâ linjeest kielâmiäštârhárjuttâllâm váilu, já tot

uáinoo puátusijn, moh lahtâseh pajekielâ lohhei kielâkevttimân já ohtâvuodâaid kielâsiärváduváin. Anarâškielâ já nuorttâlâškielâ linjeest kielâmiäštârhárjuttâllâm lii pisovâš uássin. Anarâškielâ siärváduv tolâdumeh puátih oovdân muu nágustutkâmušâst, já puárrás sub eenikielâlij táahust nomâlásân kielâmiäštârij sahiittâllâmmateriaalist, mii tievâsmiittemškovlimprojektist nurru (Pasanen 2015: 280-309). Meiddei Olthuis, Kivelä já Skutnabb-Kangas kiddejeh huámásume toos (2013: 79-94). Puoh taan materialist uáinoo uđđâ anarâškielâ sárnoi lieggâ vuástaväldim, vijđes tolerans jieškote-uvlágán kielâsárnoi já kielâtâáiđu kuáttâ já meiddei ij-anarâš anarâškielâ sárnoi tuhhiittem. Puárás sub kielâsárnooh ilođeh anarâškielâ uđđâ pajaanmist já imâstâlleh uđđâ sárnoi čiäppuduv. Meiddei kriittâlub jurduuh kielâ tááláá tiileest já kielâ muttuumist kullojeh motomin, mutâ kritiik ij lah šoddâm kielâiälâskittem iästun.

Eromâsávt anarâškielâlij já pajekielâlij puátusij koskâsâš iäruid kalga tutkâđ uáli vijđes konteevstâst. Vistig-uv toi kyevti kielâ sárnumkuávlu já sárnojuávhuh láá uáli ereslagánneh. Anarâškielâ sárnumkuávlu já sárnoosiärvâdâh láá čielgâsávt Anarist, já nuuvt meiddei anarâškielâ intensiivmáttâáttâs. Pajekielâ sárnoo čuuvtij vijđás sub kuávlust, jieškote-uv staatâin. Aanaar lii tuše ohtâ maangâin soojijn, ijge aldâgin pajekielâ nanosumos sárnumkuávlu. Pajekielâ Anarist máttâáttâllee ulmust ij lah jieijâs pirrâsist siämmâálágán siärvâdâh ko anarâškielâ lohhest. Nubbe, maid kalga väldiđ vuotâń, lii kielâi kielâsosiologisâš tile. Anarâškielâ uhkevuálásâšvuotâ já iälâskittem láá ääsih, maid jyehi kielâsárnoo tobdá. Puohah tietih, et kielâ masa láppui já lii tääl iälâskittemnáálá. Lii čielgâs, et kielâ kalga máttâáttiđ já máttâáttâllâđ uđđâsist já tuhhiittiđ tom, et kielâmáttâáttâlei kielâ ij lah “tievâslâš”, já ete kielâ muttoo. Tego mainâšum, meiddei anarâškielâlij kooskâst láá tiäđust-uv uáli jieškote-uvlágán uáinuh já jurduuh toin aašijn, mut kielâiälâskittempaargo já ton pargei čielgâ prinsiipin lii ain lamaš vijđes tolerans, puoh sárnoi já “epitievâslâš” kielâtâáiđu tuhhiittem (Pasanen 2015: 108-113, 317-328, 361-

Uđđâ jienah – anarâškielâ oppâm rävi-solmožin

369.) Pajekielâ lii meiddei uhkevuálásâš kielâ, mut ij siämmáá dramaatlávt ja cielgásávt ko anarâškielâ. Pajekielâ máttáätteiji mielâst eenikielâliih iä ain oro ibbeerdm̄ kielâ tuođâlii tile: tom, et meid sij tarbâšeh kielâiäláskittem já uđđâ sárnoch. Pajekielâlijd pargosoojijd – nubenáál ko anarâškielâlijd – puáhtá pyeremuu tábáhtusâst kavnâđ pargoahasijd eenikielâ sárnoch. Kielâ sosiologisâš tile vaagit toos, maggaar kielâtâáiđu ovdâmerkkân pargest puáhtá vyerdiđ já vaattâđ, ja maggaar kielâtâáiđu ubâpaje annoo pyerrin já maggaar hiäijun. Taggaar kielâtâáiđu tääsi, mii puáhtá leđe anarâškielâ sárnoi juávhust kielâ tááláá tiileest aaibâs tuhhiittetee ja normaal, puáhtá onnuđ pajekielâlij kooskâst eresnáálá. Jis uđđâ sämikielâ sárnoch tobđá, et sun tuhhiittuvvo kielâsárnon, suu kielâtâáiđu pijsáá, te sun eppidhánnáá kiävttâ kielâ ruokkâdubboht ko taggaar tiileest, et sun tobđá jieijâs sämikielâ hiäijun já váijuvâžžân. Nabdam, et ovdâmerkkân toi iärui vaikuttâsah uáinojeh meiddei muu koijadâllâm puátusijn. Mon ennuv talle lii koččâmuš kielâsiärváduv noormijn já eres kielâsárnoi macâttâsâst, já mon ennuv uđđâ kielâsárnoch jieštobdoost já jieijâs vátâmušâin olssis, toos mun koolgâm uuccâđ vástdâsâid tutkâmuš mañjheeb muddoost.

Luámáttâhkoijadâllâm lii ohtâ šiev vyehi finniđ tiäđu siämmáá ääigi stuorrâ juávhust. Tot kuittâg kuáđá ávusin ennuv koččâmušâid, moi várás tarbâšâm čieŋâlub sahhiittâllâmmateriaal. Lam kiddiistum ovdâmerkkân tâggâár anarâškielâ uđđâ sárnoch lahtâseijee fâädain:

- Maid uđđâ sárnooh arvâleh jieijâs kielâtâáiđust? Moos sij láá tuđâviih já maggaar väni vuodâid sij uáinh?
- Maggaar macâttâs sij láá uážžum anarâškielâ máttááttâlmist já sárnumist?
- Maggaar kielâlâš torjuu uđđâ sárnooh tarbâšičci anarâškielâ uápui maña?
- Mii taha tom, et uđđâ sárnoch tobđá, et sun kulâ teikâ ij kuulâ anarâškielâ siärvâdâhâń? Maggaar vuovijguin uđđâ sárnoch puávtâčcij val pyerebeht väldid vuotâń já čoonnâđ siärvâdâhâń?

- Kiäiguin uđđâ sárnooh sárnuh anarâškielâ? Maht sii taheh kielâvaljiimijd argâpeeivist? Mon pyereest sij tietih, kiäs puáhtá sárnuđ anarâškielâ? Mon kielâ sij kevttih eres sämikielâi sárnoiguin?
- Maht lii luhostum jorgokielâmolsom suomâkielâst anarâškielân huolhijguin teikâ eres koskâvuodâin, moin lii tolebiššáá kevttum suomâkielâ?
- Maht anarâškielâ oppâm lii vaikuttâm perrust? Maggaar lii lamaš sárnuškyettiđ anarâškielâ jieijâs párnáid?
- Magarin syemmilâš anarâškielâ sárnooh aneh jieijâs sajattuv anarâškielâ siärváduvâst?
- Maggaar proosees kielâ maasâd väldim lii lamaš anarâššáid, kiäh láá opâttâllâm anarâškielâ?

Uáinám, et uđđâ rävis sárnoi lasseen anarâškielâ tááláá tiileest kolgâčcij jotelávt peessâđ tutkâđ uđđâ pärnisárnoi suhâpuolvâ já kielâiälâskittem suhâpuolvâi koskâsâš prosesin. Tárbu ličij nuuvt párnái já nuorâi anarâškielâ lingvistlâš tutkâmán ko kielâsosiologisâš koččâmušâi seelvâtmâň-uv. Ko saahâ lii párnáin já nuorâin, te uáli tehálâš ličij suogârdiđ taid fáadáid kuhheeb ääigi čuávvumtutkâmuš häämist. Uáli ennuvhâń anarâškielâ puátteevuodâ miäruštâl tot, maggaar anarâškielâ párnááh uáppih kielâpiervâlist já škoovlâst, maggaar kielâlâš identiteet sijjâń šadda, magareh láá sii kielâvaljiimeh já magarin anarâškielâ rooli šadda škoovlâave maňa.

Uđđâ jienah – anarâškielâ oppâm rävi-solmožin

Käldeeh

Aikio, Marjut 1988: *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä. Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910–1980*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 479. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Grenoble, Lenore A. & Lindsay Whaley 2006: *Saving languages. An introduction to language revitalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hinton, Leanne 2002: *How to keep your language alive. A commonsense approach to one-on-one language learning*. Heyday Books.

McLeod, Wilson & Bernadette O'Rourke & Stuart Dunmore 2014: 'New Speakers' of Gaelic in Edinburgh and Glasgow. A Report for Soillse. <<http://www.soillse.ac.uk/wp-content/uploads/New-Speakers%20%99-of-Gaelic-in-Edinburgh-and-Glasgow.pdf>>

Morottaja, Matti 1991: *Uccâ sämikielâš. Anarâš-lostâ čohčâmáánu*, s. 2.

Nahkiaisoja, Tarja 2006: *Asutus ja maankäyttö Inarissa ja Utsjoella 1700-luvun puolivälistä vuoteen 1925*. Oikeusministeriön julkaisuja 2006:7. Helsinki: Oikeusministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75978/omju_2006_7_asutus_ja_maankaytto.pdf?sequence=1>

Nickul, Erkki 1968: Suomen saamelaiset vuonna 1962. *Selostus Pohjoismaiden saamelaisneuvoston suorittamastra väestötutkimuksesta*. Tilastotieteen pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto.

Olthuis, Marja-Liisa 2000: Inarinsaamen kielen vuosisadat. *Virittäjä* 104, s. 568–575.

— 2003: Uhanalaisen kielen elvyttäminen: esimerkkinä inarinsaame. *Virittäjä* 107, s. 568–579.

Olthuis, Marja-Liisa & Suvi Kivelä & Tove Skutnabb-Kangas 2013: *Revitalising indigenous languages. How to recreate a lost generation*. Multilingual Matters.

O'Rourke, Bernadette & Joan Pujolar & Fernando Ramallo 2015: New speakers of minority languages: the challenging opportunity. Foreword. *The International Journal of the Sociology of Language, Issue 231*, s. 1–20. <<https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/ijsl.2015.2015.issue-231/ijsl-2014-0029/ijsl-2014-0029.pdf>>

Pasanen, Annika 2014: "Kuolee se kumminkin!" Miksi inarinsaamen kieli ei sittenkään kuollut. – Pigga Keskitalo & Veli-Pekka Lehtola & Merja Paksuniemi (toim.): *Saamelaisten kansanopetuksen ja koulunkäynnin historia Suomessa*. s. 288–307. Tutkimuksia A 50. Turku: Siirtolaisinstituutti. <<http://www.migrationinstitute.fi/files/pdf/A50.pdf>>

- 2015: Kuávsui já peeivičuovâ. 'Sarastus ja päivänvalo'. *Inarinsaamen kielen revitalisaatio*. Uralica Helsingiensia 9. Helsinki: Helsingin yliopisto & Suomalais-Ugrilainen Seura. <<http://www.sgr.fi/uh/uh9.pdf>>
- teddilemnáál: "This work is not for pessimists." Revitalization of Inari Saami language. – Leanne Hinton & Leena Huss & Gerald Roché (toim.): *Handbook on language revitalization*. Routledge.

Pujolar, Joan & Maite Puidgevall 2015: Linguistic *mudes*: how to become a new speaker in Catalonia. *The International Journal of the Sociology of Language, Issue 231*, s. 167–187. <<https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/ijsl.2015.2015.issue-231/ijsl-2014-0037/ijsl-2014-0037.pdf>>

Sarivaara, Erika 2012: *Statuksettomat saamelaiset. Paikantumisia saamelaisuuden rajoilla*. Diedut 2. Guovdageaidnu: Sámi Allaskuvla.

Uđđâ jienah – anarâškielâ oppâm rävi-solmožin

Smolicz, Jerzy 1981: Core values and cultural identity. *Ethnic and Racial Studies* vol. 4 nr 1, s. 75-90

Valtonen, Taarna 2014: *Kulttuurista onomastiikkaa. Neljän saamen kielen paikannimien rakenne, sanasto ja rinnakkaisnimet vähemmistö–enemmistö-suhteiden kuvastajina*. Publications of the Giellagas Institute 15-e. Oulu: Oulun yliopisto.

Äimä, Frans 1902: Matkakertomus Inarin Lapista. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 20:4, s. 10–25.

Alkuperäiskansaisuus arktisella alueella: paikalliset ja globaalit kokemukset

Anni Latva-Pukkila, Reetta Toivanen ja Pirjo Kristiina Virtanen
Helsingin yliopisto

Monitieteinen konferenssi Alkuperäiskansaisuus arktisella alueella: paikalliset ja globaalit kokemukset järjestettiin 19.–20. tammikuuta 2017 Helsingin yliopistolla. Alkuperäiskansatutkimuksen apulaisprofessorin Pirjo Kristiina Virtasen ja akatemiatutkija Reetta Toivasen Suomen Akatemian rahoittaman projektin *Glokaalia hallintaa: ihmisoikeuskäsitteiden kansankielistämisen merkityksistä ja seuraamuksista* (2010-2016) järjestämä konferenssi keräsi yhteensä yli 90 puhuja ja kuulijaa niin pohjoismaista kuin muualtakin. Puhujia oli 20 eri aloilta, kuten saamentutkimuksesta, antropologiasta, historiasta, sosiologiasta, oikeustieteestä, musiikkitieteestä, mediatutkimuksesta ja kielitieteestä. Suuri osa konferenssin esitelmistä keskittyi saamelaisiin, mutta myös muut alkuperäiskansat olivat esillä.

Kaksipäiväisen konferenssin ohjelma sisälsi kahden pääpuhujan esitelmien lisäksi viisi paneelia. Paneelit koostuivat esitelmistä sekä niiden jälkeen yhteisistä paneelikeskusteluista.

Konferenssin avasi professori Michelle Harris SUNY Albanyyn yliopistosta. Esitelmässään *Indigeneity X: On the Politics and Praxis of “Being” Indigenous* Harris pohti alkuperäiskansaisuuden määritelmää ja alkuperäiskansoihin kuuluvien henkilöiden identiteettiä globaalista näkökulmasta. Hän painotti, että tiukat alkuperäiskansojen määritelmät sulkevat pois monia erilaisia alkuperäiskansaisuuden kokemuksia. Hän osoitti, että monet sellaiset yhteisöt, jotka käyttävät vähemmän aikaa alkuperäiskansa-määritelmän miettimiseen kuin poliittiseen toimintaan, ovat saaneet enemmän aikaa.

Konferenssin ensimmäisessä paneelissa, **Alkuperäiskansaisuus muuttuvissa konteksteissa**, käsiteltiin alkuperäiskansaisuuden muodostumista sosiaalisten, poliittisten ja ekologisten muutosten keskellä ja suhteessa niihin. Paneelin esitelmät tarkastelivat, miten nämä ovat vaikuttaneet saamelaiskulttuuriin ja perinteisiin elinkeinoihin. Eräs tärkeistä teemoista tässä paneelissa olivat alkuperäiskansojen maankäyttöoikeudet saamelaisuuden muokkaajana. Irja Seurujärvi-Kari tarkasteli hyvin ajankohtaista asiaa: Pohjoismaista Saamelaissopimusta. Hän toi esille erityisesti Ruotsin, Norjan ja Suomen kansallisten lakienv erilaisuuden vaikutuksen sopimukseen.

Paneelissa **alkuperäiskansaisuuden kokemukset suhteessa koulutukseen** pohdittiin mm. kaupungistumisen voimakasta roolia. Suuri osa saamelaislapsista syntyy nykyään kaupungeissa ja käy koulua yhdessä niin valtion valtaväestöön kuin muihinkin kulttuureihin kuuluvien lasten kanssa. Tanja Joonan mukaan monet heistä kokevat syrjintää koulussa. Kaupunkilaistuminen vaikuttaa vahasti myös saamelaisten identiteettiin, sillä suhde esimerkiksi maahan tai vesistöihin koetaan eri tavoin kaupungissa. Autoetnografisessa esitelmässään Hanna Guttorm kuvasikin omista kokemuksistaan lähtien, kuinka identiteetti ei ole pysyvä ominaisuus vaan pikemminkin jatkuvassa muutoksessa.

Aldo Ivan Parra Sanchez puolestaan tarkasteli esitelmässään, tapahtuuko koulutuksessa todella dekolonisaatiota. Hän haastoi koloniaalisen käsityksen siitä, että matematiikka olisi kulttuurista riippumatonta tietoa, johon alkuperäiskansojen täytyisi vain tulla mukaan. Esimerkinä tästä Parra analysoi Kolumbian nasa-kansan omanlaisia käsityksiä matematiikasta. Paneelissa tuli esille myös se, miten historiaa voidaan pyrkiä kirjoittamaan uudelleen koulutuksen kautta. Näin voidaan vähentää kulttuurista konfliktia, sekä mahdollisesti ratkaista assimilaation aiheuttamia ongelmia.

Alkuperäiskansaisuus arktisella alueella: paikalliset ja globaalit kokemukset

Konferenssin toinen päivä alkoi Norjan arktisen yliopiston professorin Else Grete Broderstadin esitelmällä *Aspects of Sámi indigeneity – past and present*, jossa hän käsitteili alkuperäiskansa-käsitteen ja alkuperäiskansaliikkeen muodostumista erityisesti Norjassa. Kuten Broderstad esitti, näillä on paljon pidempi historia kuin alkuperäiskansa-käsitteellä laillisessa kontekstissa.

Toisen päivän **Historismi ja historisiteetit arktisella alueella** paneelissa Patrik Lantto tarkasteli, miten Ruotsissa maanomistuspolitiikka johti 1800-luvun lopulla siihen, että erityisesti poronhoitajat saivat pitää maansa, kun taas jotkut menettivät kaikki maaomakeutensa. Elintavan valitseminen ei ollut vapaata. Paneelissa alkuperäiskansa-käsitteen kompleksisuus tuli esille, se voi olla hyödyllinen poliittisesti, mutta alkuperäiskansojen jaetut kokemukset paikallistasolla perustuvat kuitenkin eroihin muista.

Lisäksi konferenssin aikana kuultiin Reetta Toivasen ”Glokaalia hallintaa: ihmisoikeuskäsitteiden kansankielistämisen merkityksistä ja seuraamuksista” **tutkimusprojektin tuloksista**. Tutkimus tehtiin Inarissa, Porsangissa ja Lovozerossa, jotka ovat kaikki historiallisesti monietnisiä ja -kielisiä kuntia Barentsin alueella. Kaikissa tutkituissa kunnissa paikalliset ihmiset pitävät juuri monikielisyyttä ja monikulttuurisuutta merkittävämpänä hyvinvointia tuovana seikkana. Kiistoja ovat kuitenkin aiheuttaneet tilanteet, joissa eri ryhmien välille on rakennettu erottelevia rajoja. Valtioiden rooli näiden rajojen rakentamisessa on ilmeinen. Kuitenkin ne välittelevät vastuutaan hyötyen paikallisista erimielisyysistä luonnonvarojen käytössä sekä maanomistuskysymyksissä. Tutkimus osoittaa, että kansainvälichen oikeuden luoma abstraktio alkuperäiskansoista vaikeuttaa paikallista keskustelua ja esittää, että alkuperäiskansojen oikeuksiin liittyvä keskustelua tulisi käydä alueellisesta kontekstista käsin.

Kolonialismin monet muodot -paneeli tarkasteli sekä kolonialismin moninaisuutta että sen huomaamattomuutta. Vaikka monet poliittiset elimet haluavat joukkoonsa alkuperäiskansoihin kuuluvia edustajia,

tätä voidaan pitää nykyajan koloniaalisena toimintana, sillä käsitys alkuperäiskansaisuudesta on näissä yhteyksissä usein romantisoitu. Toinen esimerkki tällaisesta piilotetummaasta kolonisaatiosta on englantilainen kolonialismi Uudessa-Englannissa, joka perustui alkuperäisväestön saamien ranskalaisten vaikutteiden neutralisoimiseen. Olennaisena osana tässä oli kaupankäynti yhtenä dominoinnin välineenä. Marjo Lindroth ja Heidi Sinevaara-Niskanen Lapin yliopistosta kertoivat yhteisestä tutkimushankkeestaan sekä sen alustavista tuloksista, joiden mukaan kansainvälisellä tasolla niin Arktisessa neuvostossa kuin YK:ssa alkuperäiskansat on otettu vain näennäisesti mukaan päättäviin elimiin. He kutsuivat täitä odotushuonelogiikaksi.

Viime aikoina saamenpuvun merkitys ja asema on nostanut esiin paljon keskustelua, ja se on nähty niin kolonisaation kuin dekolonisaationkin välineenä. Esimerkiksi puvun käyttäminen eri yhteyksissä muiden kuin saamelaisten itsensä toimesta on näkynyt saamenpuvun omistamiseen liittyvien konfliktien kärjistymisenä. Niina Oisalo ja Katariina Kyrölä pohtivat erilaisia saamenpukuun liittyviä tunteita ja sen merkityksiä Liselotte Wajstedtin autobiografisen *Sami Nieida Joik*-dokumentin sekä Jenni Hiltusen *Grind*-videoteoksen kautta.

Pirjo Kristiina Virtanen osoitti loppupuheenvuorossaan, miten alkuperäiskansaisuuden diskurssit muodostuvat suhteessa useisiin toimijoihin, erityisesti valtioon, mutta myös esimerkiksi talouskasvua tavoitteleviin yrityksiin ja ympäristönsuojelijoihin. Toisaalta on toinen taso, jossa voidaan erottaa erilaiset tavat elää ja nähdä maailma, kuten yhteys luonnonympäristöön ja omaan yhteisöön. Konferenssissa osoitetut esitelmat arktiselta alueelta toivat esiin historiallisia dokumentteja uudesta näkökulmasta sekä laajasti tutkimusmateriaalia, joka voi osoittaa asioiden kerroksellisuuden ja intersektionaalisuuden.

Kaiken kaikkiaan konferenssi osoitti, että on tärkeää tuoda yhteen eri tieteenalojen edustajia keskustelemaan alkuperäiskansaisuuden menneisyydestä ja nykyisyydestä arktisella alueella – ja samalla myös sen tulevaisuudesta.

